

## ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

### ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի 2012 թ. գիտական և գիտակազմակերպչական գործունեության հիմնական արդյունքների մասին

1. «Պետականության զարգացման փուլերը Հայաստանում (հնագույն ժամանակներից մինչև 1918 թ.)» թեմայի (ղեկավար՝ ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Աշոտ Մելքոնյան) շրջանակներում հրատարակվել է պ.գ.թ. Գեղամ Հովհաննիսյանի «Հնչակյան կուսակցության պատմություն (1887-1915 թթ.)» մենագրությունը, որում ներկայացվում է Սոցիալ-դեմոկրատ հնչակյան կուսակցության պատմությունը՝ կազմավորումից մինչև 1915 թ. ընկած ժամանակաշրջանը: Աշխատությունը շարադրված է արխիվային փաստաթղթերի, ժամանակի մամուլի, հուշագրությունների (որոնց մի մասն առաջին անգամ է դրվում գիտական շրջանառության մեջ) և պատմագիտական գրականության հիման վրա:

«Հայաստանը և հայությունը նորագույն շրջանում: Հայկական հարց:» թեմայի (ղեկավար՝ պ. գ. թ. Կարեն Խաչատրյան) շրջանակներում հրատարակվել է պ.գ.դ., պրոֆ. Համլետ Հարությունյանի «Նոր Բայազետի գավառը 1914-1920 թթ.» մենագրությունը, որում առաջին անգամ ներկայացված են Նոր Բայազետի գավառի վարչատարածքային կառուցվածքը, բնակչության կազմի փոփոխությունները, սոցիալ-տնտեսական վիճակը, հասարակական-քաղաքական կյանքը, փախստականների ու որբերի տեղավորման, խնամքի կազմակերպման աշխատանքները:

Քննության են առնված մայիսյան ապստամբության պատճառներն ու հետևանքները, ինչպես նաև մուսուլմանաբնակ շրջանների հակապետական խռովությունները: Այս խնդիրները ներկայացվել են Արևելյան Հայաստանի, մասմար Անդրկովկասի պատմության համատեքստում:

Նույն թեմայի շրջանակներում հրատարակվել է Միքայել Թումանյանի «Дипломатическая история Республики Армения 1918-1920 гг.» աշխատությունը՝ Հայաստանի ազգային արխիվի հետ համատեղ (հեղինակային տարբերակով՝ «Дипломатическая история Республики Армения в период с момента провозглашения независимости по день установления советской власти»): Մենագրության հեղինակ Միքայել Թումանյանը 1918-1920 թթ. հանդիսացել է Թիֆլիսում Հայաստանի հանրապետության լիազոր ներկայացուցչության խորհրդական: Աշխատանքը գրվել է 1920-ական թթ. այն ժամանակաշրջանի դիվանագիտական փաստաթղթերի հիման վրա, որոնց մեծ մասի հեղինակը հենց Մ. Թումանյանն է:

Նույն թեմայի շրջանակներում հրատարակվել է ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող, պ.գ.դ., պրոֆեսոր Կլիմենտ Հարությունյանի «Маршал инженерных войск Сергей Христофорович Аганов» աշխատությունը, որում ՌԴ ՊՆ կենտրոնական արխիվի նորահայտ, համապատասխան գրականության և պարբերական մամուլի նյութերի հիման վրա առաջին անգամ լուսաբանվել է ինժեներական զորքերի մարշալ Ս. Ք. Ագանովի կենսագրությունը:

Նույն թեմայի շրջանակներում հրատարակվել է «Из истории армяно-украинских, венгерских и молдавских отношений. Сб. статей и материалов. Составители: К. Хачатрян, О. Алексанян. Редактор К. Хачатрян» ժողովածուն, որում ընդգրկված են հայ-ուկրաինական, հայ-հունգարական և հայ-մոլդովական հարաբերությունների ձևավորման և զարգացման պատմության էջերը լուսաբանող հոդվածներ և նյութեր: Ժողովածուն ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի և Ուկրաինայի, Հունգարիայի, Ռումինայի և Մոլդովայի պատմաբանների սերտ համագործակցության, համատեղ անցկացված գիտական կոնֆերանսների արդյունքն է: Ժողովածուի հրատարակությանը նպաստել է նաև համագործակցությունը ԱՊՀ երկրների Պատմության ինստիտուտների միջազգային ասոցիացիայի շրջանակներում:

«Աղբյուրագիտություն և պատմագրություն» թեմայի (ղեկավար՝ պ. գ. թ. Արտաշես Շահնազարյան) շրջանակներում հրատարակվել է Իրաննիս Կ. Խասիոտիսի «Պատմական ավանդույթ և քաղաքական իրապաշտություն. Հունական քաղաքականությունը Հայկական հարցի վերաբերյալ (1876-1996)» աշխատությունը (հունարեն բնագրից թարգմանությունը ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Հ. Մ. Բարթիկյանի), որում ներկայացվում է Հայկական հարցի վերաբերյալ 1876-1996 թթ. հունական քաղաքականությունը: Ցույց է տրվել, որ այդ հարցի նկատմամբ հունական կողմի դրսևորած զգուշավորությունը պայմանավորված է ինչպես արտաքին գործոններով, այնպես էլ խնդրի էության թերիմացությամբ:

Հաշվետու տարում ինստիտուտի գիտաշխատողներն ավարտել են «Հայոց պատմություն» ակադեմիական քառահատորյակի երկրորդ և երրորդ հատորների երկրորդ գրքերի սրբագրման աշխատանքները:

2. 2012 թ. ինստիտուտի ձեռքբերած նշանակալի արդյունքներն են պետությունների ֆինանսավորվող բազային երեք թեմաների գծով կատարած զգալի աշխատանքները, հրատարակած մենագրություններն ու ժողովածուները, տասնյակ գիտական հոդվածները և հրապարակումները:

«Աղբյուրագիտություն և պատմագրություն» թեմայի (ղեկավար՝ պ. գ. թ. Արտաշես Շահնազարյան) շրջանակներում լույս է տեսել ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Հրաչ Բարթիկյանի «Կենսամատենագիտությունը»:

Նույն թեմայի շրջանակներում լույս է տեսել Պատմության ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող, պ.գ.դ. Նորայր Սարուխանյանի «Մտորումներ և հուշեր ակադեմիկոս Աշոտ Հովհաննիսյանի մասին» աշխատությունը, որում ներկայացված են Նորայր Սարուխանյանի մտորումներն ու հուշերը 1963-1970 թթ. ՀՍՍՀ ԳԱ պատմության ինստիտուտում աշխատած ակադեմիկոս Աշոտ Հովհաննիսյանի մասին:

«Պետականության զարգացման փուլերը Հայաստանում (հնագույն ժամանակներից մինչև 1918 թ.)» թեմայի (ղեկավար՝ ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Աշոտ Մելքոնյան) շրջանակներում լույս է տեսել Պատմության ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող, բ.գ.թ. Վալերի Խաչատրյանի «Հայկական տեղանունները սեպագիր աղբյուրներում (Տեղագրական և ստուգաբանական քննություն)» աշխատությունը, որում ներկայացվում է շումերական, աքքադական, խեթական, ասուրական և ուրարտական սեպագիր աղբյուրներում հանդիպող հայկական տեղանունները:

Նույն թեմայի շրջանակներում լույս է տեսել Պատմության ինստիտուտի գիտաշխատող Էլիզաբեթ Թաջիրյանի «Նոր Ջուղայի հայ գաղթօջախը 17-18-րդ դդ. եվրոպական աղբյուրներում» աշխատության առաջին մասը, որում ներկայացված է 17-18-րդ դարերում Արևելք այցելած եվրոպացի ճանապարհորդների, վաճառականների, հոգևորականների և միսիոներների ուղեգրություններում, նկարագրություններում, նամակներում և զեկուցագրերում ծավալուն տեղ գրաված Նոր Ջուղայի հայկական գաղթօջախին վերաբերվող նյութը: Նրանք զանազան նպատակներ են հետապնդել՝ ճանաչողական, առևտրական, Եվրոպայի և Արևելքի միջև տնտեսական կապերի ու ճանապարհների հաստատման, ինչպես նաև կաթոլիկ-միսիոներական ցանցի գործունեության միջոցով «հերձվածող» հանրությանը «դարձի» բերելու հեռանկարով:

Նույն թեմայի շրջանակներում լույս է տեսել Պատմության ինստիտուտի գիտաշխատող, պ.գ.թ. Անահիտ Խոսրոնայի «Assyrian Genocide During World War I» աշխատությունը, որում քննության է առնված ինչպես 1895-1896 թթ., այնպես էլ 1914-1918 թթ. թուրքական իշխանությունների կողմից ասորիների նկատմամբ իրականացված զանգվածային կոտորածների հետևողական քաղաքականությունը: Այն լուրջ կովան է Օսմանյան տերությունում քրիստոնյաների զանգվածային ոչնչացումները քողարկող և ժխտող թուրքական պաշտոնական քարոզչության դեմ:

Հրատարակվել է ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի «Հայոց պատմության հարցեր» խորագրով գիտական հոդվածների ժողովածուի հերթական՝ 13-րդ հատոր, զետեղված աշխատությունները սկզբնաղբյուրների, մամուլի հրապարակումների, հայրենի և համաշխարհային պատմագիտական գրականության լայն հենքի վրա լույս են սփռում Հայոց պատմության առանձին հիմնահարցերի վրա:

Ժողովածուում զետեղված են նաև ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի երիտասարդ գիտաշխատողների 33-րդ նստաշրջանի (6-7 հոկտեմբերի, 2012 թ.) զեկուցումները: Նստաշրջանը նվիրված էր ակադեմիկոս Վ. Բ. Բարխուդարյանի 85-ամյակին:

3. 2012 թ. ինստիտուտի ձեռքբերած նշանակալի արդյունքներն են պետությունների ֆինանսավորվող թեմատիկ երկու թեմաների գծով կատարած զգալի աշխատանքները, հրատարակած գիտական հոդվածները և հրապարակումները:

«Հայոց պատմության հիմնահարցերի խեղաթուրումը թուրք-ադրբեջանական պատմագրության մեջ» թեմայի (ղեկավար՝ պ.գ.դ. Է.Լ. Դանիելյան) թեմայի կատարման աշխատանքները ընթացել են երեք հիմնական ուղղություններով. մենագրական հետազոտություններ, հոդվածների հրապարակում և գիտաժողովներին զեկուցումներով մասնակցություն:

Է.Լ.Դանիելյանը նոյեմբերի 12-30-ը մեկնել է գործուղման Լոնդոն՝ Բրիտանական գրադարանում թեմայի շրջանակներում եղած նյութերը և օտարալեզու գրականությունը հետազոտելու նպատակով: Շարադրվող մենագրությունում, որը լույս է տեսնելու 2013թ., քննադատվում է Հայոց պատմության և պատմական աշխարհագրության, ինչպես նաև քաղաքակրթական արժեքների խեղաթուրումը և կեղծումը թուրքական և նրան հետևող ադրբեջանական պատմագրության մեջ: Թեմայի շրջանակներում

այս խնդիրների շուրջ Է.Դանիելյանը հոդվածներ է հրապարակել և զեկուցումներով հանդես եկել գիտաժողովներում:

2012 թ. ընթացքում կատարվել է թեմայի շրջանակներում ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտում՝ «Հայոց պատմության հիմնահարցերի խեղաթյուրումը թուրք-ադրբեջանական պատմագրության մեջ» հրավիրված (2011 թ. նոյեմբերի 21-23-ին)՝ «Հայաստանի քաղաքակրթական ներդրումը Մետաքսի ճանապարհի պատմության մեջ» միջազգային գիտաժողովի (մասնակիցել են նաև թեմատիկ խմբի անդամները համապատասխան զեկուցումներով) մասնակիցների՝ տպագրության համար ներկայացված զեկուցումների (հոդվածներ երեք լեզվով և ամփոփումներով, 375 էջ) խմբագրում: Ժողովածուն լույս կտեսնի 2013 թ. սկզբներին:

Է.Լ. Դանիելյանի լույս տեսած՝ «Հայկական քաղաքակրթական գործոնը տեղեկատվական պատերազմում» (ռուս. լեզվով), «Հայկական քաղաքակրթական արժեքները ընդդեմ Թուրքիայի և ագրեսիվ Ադրբեջանի ցեղասպան քաղաքականության» (ռուս. լեզվով), «Հայոց պատմության կեղծարարությունը ադրբեջանա-վրացական «հարավկովկասյան» ռեգիոնալիզացիայով և թուրքական «արևելաանատոլիական» կեղծիքով» (ռուս. լեզվով)», «Հայ Առաքելական Եկեղեցու Արցախի թեմի պատմության հիմնադրություններն ընդդեմ ադրբեջանական «պատմագրության» կեղծարարությունների», «Հայկական լեռնաշխարհի մշակութային ամբողջականությունը բնութագրող հին և միջնադարյան հայկական տեղանունների համակարգը՝ ընդդեմ թուրք-ադրբեջանական կեղծարարության» հրապարակումներում հեղինակը պատմական և պատմաաշխարհագրական սկզբնաղբյուրների և գիտական արդի գրականության վերլուծության հիման վրա ցույց է տվել հայոց պատմության և պատմական աշխարհագրության պետական մակարդակի բարձրացված թուրքական և ադրբեջանական պաշտոնական պատմագրության և կեղծարարության՝ ագրեսիվ քաղաքական քարոզչության և ցեղասպանության ժխտման նպատակներով օգտագործումը:

Ա.Ա. Խառատյանը իր հրապարակած հոդվածներում հատուկ ուշադրություն է դարձրել թանգիմաթին և արևմտահայերի ազգային սահմանադրությանը, ինչպես նաև դրանց ունեցած նշանակությանը գլյունահայ գաղթօջախում (The Armenian Communities and the Aegean Region from Middle Ages to the Nineteenth Century – Tanzimat – Armenian Smyrna (Izmir), The Aegean Region Communities): Նա հետազոտել է Մ. Մամուրյանի բարեշրջական հայացքները, որպես օսմանյան իրականության ընդդիմության դրսևորում (Հումանիզմը և հասարակական բարեշրջումը Մ. Մամուրյանի փիլիսոփայական հայացքներում): Ա. Խառատյանը, հրատարակության է պատրաստել «Ժամանակ» (Կ. Պոլիս, 1909-1914), «Դաշինք» (Զմյունիա, 1909-1914) և «Արևելյան մամուլ» (Զմյունիա, 1900-1909, և 1919-1922) թերթերի քննական տեսությունները, որոնք շեշտադրում են երիտթուրքերի հանցագործ քաղաքականությունը արևմտահայության հանդեպ:

Գ.Ս. Ստեփանյանը իր հրապարակումներում (Բաքվի հայ գաղթականությունը Պարսկաստանում (1918 թ. սեպտեմբեր- 1919 թ. նոյեմբեր) և տպագրության հանձնված աշխատություններում (Ղուբա քաղաքի հայերի պատմությունից, ինչպես նաև անգլերեն թարգմանվել և հրատարակության ընթացքում է «Բաքվի նահանգի հայությանը XIX դարում (պատմաժողովրդագրական ուսումնասիրություն)» աշխատությունում քննադատորեն ներկայացնում է Արևելյան Այսրկովկասի ժողովրդագրական գործընթացների հետ կապված հիմնահարցերի խեղաթյուրումը և կեղծարարությունը ադրբեջանական պաշտոնական պատմագիրտության կողմից:

Զ.Հ. Գևորգյանը իր հրապարակումներում անդրադարձել Կիլիկյան Հայաստանի հայության կյանքին և նրա մասնակցությանը միջազգային առևտրին: Մասնավորապես՝ Histoire de la vie quotidienne des marchands européens d'Arménie cilicienne d'après les actes notariés d'Ayas (seconde moitié du XIII<sup>e</sup> siècle – première moitié du XIV<sup>e</sup> siècle) հոդվածում ներկայացված են Կիլիկիայի հայկական պետության 13-14-րդ դդ. գլխավոր նավահանգիստ Այաս ժամանած և այնտեղ տևական ժամանակով հաստատված եվրոպացի վաճառականության ազգային, սոցիալական կազմը, նրանց առօրյային վերաբերող բազմաթիվ հարցեր: Եվրոպական բազմաթիվ, բազմալեզու սկզբնաղբյուրների օգտագործումը, որոնցում Կիլիկյան Հայաստանը բացառապես անվանված է որպես պարզապես Հայաստան, ամբողջությամբ բացառում է որևէ հնարավորություն թուրք-ադրբեջանական պատմաբաններին ոտնձգություններ կատարելու Հայոց պատմության այս բաժնին վերաբերող որևէ հարցի հանդեպ:

«L'Europe et le Caucase. Relations interrégionales et la question de l'identité» Մոնպելիե քաղաքում 2012 թ. սեպտեմբերի 25-30 տեղի ունեցած միջազգային գիտաժողովում հանդես է եկել «The Merchantry of the Cities of Southern France in Cilician Armenia, (XIII-XIV cc.)» զեկուցումով, որում քննվում են Կիլիկյան

Հայաստանում տասնամյակներ շարունակ ժամանած և բնակություն հաստատած հարավֆրանսիացի վաճառականներին (գլխավորապես Մոնպելիե, Մարսել, Նիմ, Նարբոննա քաղաքներից) վերաբերող տարբեր խնդիրներ: Օգտագործվել են այդ քաղաքների արխիվներում պահպանված սկզբնաղբյուրներ, որոնց օգնությամբ ավելի է արժևորվում Կիլիկյան Հայաստանի նշանակությունը միջերկրածովյան առևտրի համակարգում:

«Կիլիկյան Հայաստանի մասին հիշատակությունները՝ վաղ Վերածննդի դարաշրջանի գրականության մեջ (Ջովաննի Բոկկաչչո՝ «Դեկամերոն», Ջեֆրի Չոսեր՝ «Քենտերբերյան պատմվածքներ»)» հոդվածում (հրատարակության ընթացքում է) քննության են առնված վաղ Վերածննդի եվրոպական գրականության խոշորագույն երկու ստեղծագործություններում Կիլիկյան Հայաստանի, կիլիկյան հայերի մասին հիշատակությունները: Դրանցում Կիլիկյան Հայաստանը պարզապես հիշատակված է որպես Հայաստան: Վերածննդի նշյալ երկու հոչակավոր ներկայացուցիչների գրչի միջոցով ներկայացվում են Կիլիկյան Հայաստանի մասին միջնադարյան եվրոպացու պատկերացումները և այլ խնդիրներ:

Ա. Մ. Վարդանյանը իր հոդվածներում քննության է առել Հայոց Արևելից կողմանց (Արցախ, Ուտիք) VI-VII դդ. քաղաքական պատմությունը, մասնավորապես հետազոտելով Ջուանշիր իշխանի արտաքին քաղաքականության հետ կապված հարցեր, ինչպես նաև Բուն Ադունքի գավառների տեղագրության հարցերին ըստ անտիկ և վաղմիջնադարյան հայակական սկզբնաղբյուրների:

«Ազգերի լիգան և Հայաստանը 1920-1929 թթ.» 1B-6a057 ծածկագրով թեմայի (ղեկավար՝ պ. գ. թ. Ս. Ռ. Ավետիսյան) շրջանակներում կատարվել են հետևյալ աշխատանքները.

1. ավարտվել են Ազգերի լիգայի առաջին Ասամբլեայի ընթացքում քննարկված՝ Հայկական հարցի հետ առնչվող թեմաների ուսումնասիրությունը (մանդատի, Հայաստանի Հանրապետության անդամակցության հարցը և այլն):
2. շարունակվել է Հայաստանի ազգային արխիվի՝ ազգերի լիգային վերաբերող ֆոնդերի, ինչպես նաև՝ թեմային վերաբերող գրականության ուսումնասիրությունը:
3. թեմայի ավագ գիտաշխատող Էդիտա Գոյանը 2012 թ. օգոստոսի 22-31-ը գործուղվել է Շվեյցարիա, որտեղ շարունակել է աշխատանքներն Ազգերի լիգայի արխիվում:
4. շարունակվել են Հայաստանի ազգային արխիվի և Ազգերի լիգայի արխիվից բերված նյութերի թարգմանությունը ֆրանսերեն և անգլերեն լեզուներից:

Հաշվետու տարում ուսումնասիրության խնդիրների շարքում եղել են՝

1. Հայաստանի Հանրապետության անդամակցության հարցի ուսումնասիրությունը Հարավային Կովկասի երկրների՝ Ազգերի լիգային անդամակցության համատեքստում:
2. Լեռնային Ղարաբաղի հարցի քննությունը՝ Ազգերի լիգայի փաստաթղթերի հիման վրա, ինչի արդյունքում նախապատրաստվել է երկու հոդված:

Հայկական հարցը Ազգերի լիգայի երկրորդ և երրորդ Ասամբլեաների ընթացքում:

Հրատարակություններ

Է. Գոյանի «Ղարաբաղյան հիմնահարցը և Ադրբեջանը Ազգերի լիգայի (Ժնև, Շվեյցարիա) փաստաթղթերում» հոդվածում քննարկվում է Լեռնային Ղարաբաղի հարցը՝ Ազգերի լիգային Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Դեմոկրատական Հանրապետության անդամակցության համատեքստում: Ներկայացվում են Ադրբեջանի Դեմոկրատական Հանրապետության անդամակցության մերժման հիմքերը, Ազգերի լիգայի ընդունած վերջնական բանաձևը: Հոդվածում բերված են քննարկված փաստաթղթերի բնօրինակները և դրանց թարգմանությունները:

E. Gzoyan, L. Bandurayan, *Territorial Integrity of the Republic of Azerbaijan and Nagorno-Karabakh (1918-1920)*, in press.

Հոդվածը միջազգային իրավունքի երկու սկզբունքների՝ տարածքային ամբողջականության և ազգերի ինքնորոշման իրավունքի հիման վրա վերլուծում է Ադրբեջանի Հանրապետության և Լեռնային Ղարաբաղի անկախության գործընթացները: Ելնելով նրանից, որ Ադրբեջանը իրեն հայտարարել է 1918-1920 թթ. Ադրբեջանի Դեմոկրատական Հանրապետության իրավահաջորդը, հոդվածն ուսումնասիրել է 1918-1920 թթ. Ղարաբաղի երկրամասի կարգավիճակը, միջազգային հանրության և գլխավորապես Ազգերի լիգայի վերաբերմունքը և գնահատականը Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականության խնդրին: Հոդվածը եզրակացնում է, որ 1918-1920թթ. Լեռնային Ղարաբաղը չի հանդիսացել Ադրբեջանի մաս, ինչը հաստատվել է Ազգերի լիգայի կողմից Ադրբեջանի անդամակցության մերժման հիմքերով, նաև Փարիզի խաղաղության կոնֆերանսի կողմից Ադրբեջանի դե ֆակտո ճանաչման ժամանակ:

Edita Gzoyan, *The Role of Soviet Russia in Admitting the Caucasus States to the League of Nations*, Russian Review, in press.

Հողովածն ուսումնասիրում է Հայաստանի Հանրապետության, Ադրբեջանի Դեմոկրատական Հանրապետության և Վրաստանի Հանրապետության անդամակցության հարցն Ազգերի լիգային: Փորձ է կատարվել մատնանշել երեք հանրապետությունների անդամակցության մերժման հիմնական պատճառը, այն է՝ Խորհրդային Ռուսաստանի գերիշխող դերը տարածաշրջանում:

#### 4. Կիրառական մշակումներ /չկան/

#### 5. Ինստիտուտի կողմից 2012 թ. հրապարակումների ցանկը

ա/ Մենագրություններ, աշխատություններ, ժողովածուներ, ձեռնարկներ

1. Բարթիկյան Հ., Կենսամատենագիտություն (Ներածության հեղինակ և մատենագիտության կազմող Վ.Հ. Թորոսյան), Եր., Պատմության ինստիտուտ, 2012, 39 էջ:

2. Թաջիրյան Է. Խ., Նոր Ջուղայի հայ գաղթօջախը 17-18-րդ դդ. եվրոպական աղբյուրներում, մաս I, Եր., Պատմության ինստիտուտ, 2012, 115 էջ:

3. Խաչատրյան Վ. Ն., Հայկական տեղանունները սեպագիր աղբյուրներում: Տեղագրական և ստուգաբանական քննություն, ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, Եր., «Նաիրի», 2012, 180 էջ:

4. Խասիժոտիս Իոաննիս Կ., Պատմական ավանդույթ և քաղաքական իրապաշտություն. Հունական քաղաքականությունը Հայկական հարցի վերաբերյալ (1876-1996); Թարգմ.՝ Հ. Մ. Բարթիկյան; Եր., Պատմության ինստիտուտ, 2012, 65 էջ:

5. Հայոց պատմության հարցեր (գիտական հոդվածների ժողովածու), Եր., ՀՀ ԳԱԱ պատմ. Ինստ, հտ. 13-րդ, 338 էջ:

6. Հարությունյան Հ.Մ., Նոր Բայազետի գավառը 1914-1920 թթ., Եր., ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., ԵՊՀ. Հրատ., 2012, 433 էջ + նկ.:

7. Հովհաննիսյան Գ., Հնչակյան կուսակցության պատմություն (1887-1915 թթ.), Եր., Պատմության ինստիտուտ, 2012, 352 էջ:

8. Յովհաննէս Չիլինկիրեան, Սուտերէ և սխալներէ ազատուած Ռուբէն Մելակի հերոսական կեանքի եւ գաղափարականի պատմութիւնը (Կազմեց և խմբագրեց՝ պատմ. գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Վլադիմիր Պետրոսյանը), Եր., Հեղինակային հրատ., 2012, 788 էջ:

9. Պետրոսյան Վլ., Էնվերի վերջը. Փաստավավերագրական պատմություն, Երևան, Զանգակ-97, 2012, 256 էջ+16 էջ ներդիր:

10. Սարուխանյան Ն.Բ., Մտորումներ և հուշեր ակադեմիկոս Աշոտ Հովհաննիսյանի մասին (ծննդյան 125 ամյակի առթիվ) / «Գիտություն» հրատ., Եր., 2012, 80 էջ:

11. Սուքիասյան Հ.Կ., Երրորդ գյուղից մինչև Երևանի Սիլիկյան թաղամաս., Եր., Պատմության ինստիտուտ, 2012, 209 էջ:

12. Ἀδίαίεϋ ἀ αἰεόιαῖοαδ Ἀἰνóααδñòááíííᾱῖ αἰᾱòðòàíáíòà ἸῶΑ 1917-1920 ᾱᾱ. /Ἰῖñò. è íᾱð. ñ àíᾱè. Ἀ. Ἀ. ìàðíòðýí. Ḑᾱᾱ. Ἀ. Èᾱçàðᾱöýí.-Ἀð.: Ḑóñᾱéí, 2012, 560 ñðð.

13. Арутюнян К.А., Маршал инженерных войск Сергей Христофорович Аганов, – Ер.: Инст. истории НАН РА, 2012, 142 стр.
14. Из истории армяно-украинских, венгерских и молдавских отношений. Сб. статей и материалов. Составители: К. Хачатрян, О. Алексанян. Редактор К. Хачатрян. – Ер.: Инст. истории НАН РА, 2012, 224 стр.
15. Туманян М., Дипломатическая история Республики Армения 1918-1920 гг., Ер., Национальный архив Армении, 2012, 473 с.
16. Khosroeva A.R., Assyrian Genocide During World War I, Center for Assyrian Genocide Studies, Chicago, 2012, 80 p..

բ/ Հոդվածներ

1. Արբահամյան Հ., Արցախի հիմնախնդիրը 20-րդ դարի սկզբներին / Մեսրոպ Մաշտոցի անվան համալսարանի գիտական ժողովածու, Երևան, 2012, էջ 167-182:
2. Արբահամյան Հ., «Հայաստան» հիմնադրամը ԼՂՀ զարգացման գործում / Մեսրոպ Մաշտոցի անվան համալսարանի «Լրատու», 2012, թիվ 1, էջ 4-12 (համահեղինակ Արարատ Վարդանյան):
3. Արբահամյան Հ., Ագրարային վերափոխումները ԼՂՀ-ում (2000-2008 թթ.) / Մեսրոպ Մաշտոցի անվան համալսարանի «Լրատու», 2012, թիվ 2, էջ 4-22:
4. Արբահամյան Հ., Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Ազգային ժողովը որպես ժողովրդավարական պետության բաղկացուցիչ մաս / Կրթությունը և գիտությունը Արցախում, 2012, թիվ 1-2, էջ 147-155:
5. Արբահամյան Հ., Ղարաբաղի հիմնախնդրի կարգավորման գործընթացը (2000-2008 թթ.) / միջազգային գիտաժողովի նյութեր նվիրված Մեսրոպ Մաշտոց համալսարանի գործունեության 15-ամյակին, 2012, էջ 102-115:
6. Արբահամյան Հ., Ժողովրդավարական ընտրությունները Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում / Պատմություն և մշակույթ (ԵՊՀ), 2012, թիվ Գ, էջ 47-61:
7. Ալեքսանյան Հ., Հայ ազգաբնակչությունը ԽՍՀՄ միութենական հանրապետություններում ըստ 1970 թ. Համամիութենական մարդահամարի տվյալների / Հայոց պատմության հարցեր (գիտական հոդվածների ժողովածու) / ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, Եր., 2012, № 13, էջ 280-304:
8. Ամիրջանյան Հ. Հ., Վանքապատկան հողատիրության կարգավիճակը Լոռիում ԺԸ. դարի վերջին և ԺԹ դարի սկզբին / Էջմիածին, Գ, մարտ, 2012, էջ 111-115:
9. Ավետիսյան Ս., ԱՄՆ-ի և Մեծ Բրիտանիայի հայանպաստ գործունեությունը առաջին աշխարհամարտից հետո / Բանբեր Երևանի համալսարանի, 2012, թիվ 137, էջ 3-12:
10. Բարխուդարյան Վ.Բ., Անիի պատմական նշանակությունը / Անին միջնադարյան Հայաստանի քաղաքական և քաղաքակրթական կենտրոն, միջազգային գիտաժողով, Երևան, 2012, էջ 9-17:
11. Գզոյան Է., Ղարաբաղյան հիմնահարցը և Ադրբեջանը Ազգերի լիգայի (Ժնև, Շվեյցարիա) փաստաթղթերում / ՎԷՄ համահայկական հանդես Դ(Ժ) տարի, 2012, թիվ 3(39) հուլիս-սեպտեմբեր, էջ 219 I-XVI:

12. Գրիգորյան Մ., Անին միջազգային առևտրական ուղիների խաչմերուկում / ՏԱնին միջնադարյան Հայաստանի քաղաքական և քաղաքակրթական կենտրոն, Երևան, 2012, էջ 99-106:
13. Գրիգորյան Մ., Բազրատունյաց թագավորության սկզբնավորման թվագրության շուրջ / Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 2012, N 2-3, էջ 79-85:
14. Դանիելյան Է., Գարեգին Նեժդեհի գաղափարախոսության նշանակությունը երիտասարդ սերնդի դաստիարակության գործում / ՀՀ սփյուռքի նախարարություն, ՀՀ ԳԱԱ, ԵՊՀ, “Նորավանք” ԳԿՀ, Գիտաժողով՝ Գարեգին Նեժդեհի գործունեությունը սփյուռքում, 2011, դեկտեմբերի 15, Ծրագիր, էջ 3. / Գլոբուս. Ազգային անվտանգություն, թիվ 1(23), էջ 39-44:
15. Դանիելյան Է., Հայ Առաքելական Եկեղեցու Արցախի թեմի պատմության հիմնադրույթներն ընդդեմ ադրբեջանական «պատմագրության» կեղծարարությունների / ՀԱՅՈՑ ՀՅՈՒՄԻՍԱՅԻՆ ԴԱՐՊԱՄՆԵՐԸ. ՋԱՎԱԽԼԻ ԼՈՌԻ (նյութերի ժողովածու), VII, Եր., 2012, էջ 75-94:
16. Դանիելյան Է., Հայկյան խորհրդապաշտությամբ Հայոց պատմության խորենացիական իմաստավորումը / «Հայկազունիներ. առասպել և պատմություն» միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների դրույթներ, Եր., 2012, էջ 28-30:
17. Դանիելյան Է., Հայկական լեռնաշխարհի մշակութային ամբողջականությունը բնութագրող հին և միջնադարյան հայկական տեղանունների համակարգը՝ ընդդեմ թուրք-ադրբեջանական կեղծարարության / ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՌՆԱՇԽԱՐՀԻ ՊԱՏՄԱՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ: Միջազգային գիտաժողովի նյութեր, էջ 21-22:
18. Դանիելյան Է., Հայոց պատմության խորենացիական իմաստավորումը / Գլոբուս, տեղեկագիր, էջ 52-59:
19. Դանիելյան Է., Անանիա Շիրակացու ներդրումը բնափիլիսոփայության, տիեզերագիտության և աշխարհագրության բնագավառներում / Գիտության աշխարհում, № 3, էջ 16-21:
20. Դանիելյան Է., Անանիա Շիրակացու բնափիլիսոփայական մոտեցումը միաստվածությանը / Գիտության աշխարհում, № 3, էջ 22-25:
21. Դանիելյան Է., Հայ Բազրատունյաց թագավորության Անի մայրաքաղաքի նշանակությունը Մետաքսի ճանապարհի պատմության մեջ / Անին միջնադարյան Հայաստանի քաղաքական և քաղաքակրթական կենտրոն, Երևան, էջ 90-98:
22. Դումիկյան Ա., Հայաստանին տրված Սումխիթ անվան շուրջ (XIX դ. Ֆրանսիական հայագիտության լույսի ներքո) / Հայոց պատմության հարցեր (գիտական հոդվածների ժողովածու) / ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, Եր., 2012, № 13, էջ 18-32:
23. Եսոյան Մ., 1909 թ. Կիլիկիայի հայերի կոտորածների լուսաբանումը սիրիական «Թակկադում» թերթում / Հայոց պատմության հարցեր (գիտական հոդվածների ժողովածու) / ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, Եր., 2012, № 13, էջ 142-154:
24. Երանոսյան Ն., Հայկական բարենորոգումների խնդիրը եգիպտական «Ալ-Ահրամ» օրաթերթում (1894-1896 թթ.) / Հայոց պատմության հարցեր (գիտական հոդվածների ժողովածու) / ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, Եր., 2012, № 13, էջ 128-141:

- 8

38. Խաչատրյան Կ., Արդյունաբերության ռազմականացումը և ռազմական արտադրության կազմակերպումը Խորհրդային Հայաստանում Հայրենական մեծ պատերազմի առաջին ամիսներին / ՏՊՀ ԳԱԱ «Գիտության աշխարհում», 2012, N 4, էջ 2-7:
39. Խաչատրյան Կ., ընդհանուր պատմության և հայաստանի պատմության / ԳԱԱ «Գիտության աշխարհում», 2012, N 4, էջ 2-7:
40. Խաչատրյան Կ., Ռազմապաշտպանական արտադրությունը Հայաստանում Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին / ԵՊՀ, 2012, N 4, էջ 12-32:
41. ԵՊՀ ԳԱԱ, ԵՊՀ ԳԱԱ «Գիտության աշխարհում» / «Հայկազունիներ. առասպել և պատմություն» միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների դրույթներ, Եր., 2012, էջ 31-33:
42. Խաչատրյան Ա., Հումանիզմը և հասարակական բարեշրջումը Մ. Մամուրյանի փիլիսոփայական հայացքներում / Պատմաբանասիրական հանդես, 2012, N 2, էջ 38-45:
43. Խաչատրյան Ա., Վահան Բաբուրյան, Օսմանյան կայսրության պատմություն / Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 2012, N 1, էջ 336-342 (գրախոսություն):
44. Խաչատրյան Ա., «Հանրագիտակ» հանդեսը / ՀՀ ԳԱԱ «Գիտության աշխարհում», 2012, N 4, էջ 2-7:
45. Խուրդյան Գ. Ս., Պատմության ամբողջականության համադրություն / ՎԷՄ, 2012, N 3, էջ 3-11:
46. Խուրդյան Գ. Ս., Հայ մտքի հետազոտության մեթոդաբանական ուղենիշերը / ՎԷՄ, 2012, N 4, էջ 3-11:
47. Կարապետյան Ա., Անուշավան Զաքարյան, Սերգեյ Գորոդեցկին Արևմտյան Հայաստանում և Անդրկովկասում / Լրաբեր հասարակական գիտությունների, թիվ 2-3, 2012, էջ 406-410:
48. Կարապետյան Ա., 1905-1907 թթ. ռուսական բուրժուադեմոկրատական հեղափոխության արտացոլումը “Արմենիա” պարբերականում / “Պատմություն և մշակույթ” հանդես, ԵՊՀ, 2012, էջ:
49. Կարապետյան Ա., Արևմտահայության ազգային-ազատագրական շարժման հիմնահարցերի արծարծումը “Արմենիա” պարբերականում / “Էջմիածին”, 2012, էջ:
50. Կարապետյան Մ., Գեներալ-լեյտենանտ Մ. Սիլիկյան / Հայկական բանակ, 2012, թիվ 4, էջ 220-229:
51. Կոնինյան Մ.Կ., Հայոց ցեղասպանության միջազգային դատապարտման գործընթացի առաջին փուլի սկզբնավորումը / Հայոց պատմության հարցեր (գիտական հոդվածների ժողովածու) / ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, Եր., 2012, N 13, էջ 155-169:
52. Կոստանյան Է. Ա., Հայոց եկեղեցին, Մաղաքիա Օրմանյանը և օտարազգի գիտնականները / Էջմիածին, N Ե (5), էջ 45-63:
53. Կոստանյան Է. Ա., Մաղաքի Օրմանյանի գործունեությունը Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարանում և Արմաշի Դպրեվանքում (1887-1896 թթ.) / Լրաբեր հասարակական գիտությունների, N 2-3, էջ 14-31:
54. Հակոբյան Ա., ՀԽՍՀ անկախության հարցի շուրջ (1920-1922 թթ.) / «ՎԷՄ», Ե., 2012, թիվ 4, էջ 195-203:
55. Հակոբյան Ա., Թուրք-անդրկովկասյան 1921թ. Կարսի կոնֆերանսի դիվանագիտական նախապատրաստումը / Վանաձորի ՊՄՀ-ի «Գիտական աշխատությունների ժողովածու», 2012, Վանաձոր, էջ 73-81:

56. Հայրապետյան Ա. Ս., Մտորումներ Ալեքսանդրապոլի հայ-թուրքական պայմանագրի լեզվատիրության հարցի շուրջ / ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ», հ. 15, Գյումրի, 2012, էջ 150-165:
57. Հարությունյան Հ. Մ., ՀԽՍՀ բնակչության սոցիալական կացությունը 1940-1960-ական թվականներին, ԳՊՀ գիտական հոգվածների ժողովածու, հ. 13, Երևան, 2011, էջ 152-164:
58. Հարությունյան Հ. Մ., 1920 թ. մայիսյան ապստամբությունը Նոր Բայազետի գավառում / ՊԲՀ, թիվ 3, 2011, էջ 77-93:
59. Հարությունյան Հ. Մ., Զաքարյան Ա., Հանրապետական գիտաժողով՝ նվիրված 1921 թ. Մոսկվայի և Կարսի պայմանագրերի 90-ամյակին / ՊԲՀ, թիվ 3, 2011, էջ 270-275:
60. Հովհաննիսյան Գ. Հ., 1915 թ. արևմտահայ ինքնապաշտպանական կռիվների խեղաթուրումը թուրքական պատմագրության կողմից / Հայկական լեռնաշխարհի պատմամշակութային ժառանգությունը. Միջազգային գիտաժողովի նյութեր, 2011 թ. հունիսի 24-հուլիսի 1, Երևան – Ստեփանակերտ, Եր. 2011, էջ 57-58:
61. Հովհաննիսյան Լ.Հ., Մեծ Բրիտանիայի քաղաքականությունը Հայկական հարցում Սան Ռեմոյի և Լոնդոնի խորհրդածոյումների միջև ընկած ժամանակահատվածում / Հայոց պատմության հարցեր (գիտական հոգվածների ժողովածու), ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, Եր., 2012, № 13, էջ 184-194:
62. Հովսեփյան Մ., Կրթական հիմնախնդիրների արծարծումը Նիկոմիդիայի «Բյուրանիա» շաբաթաթերթի էջերում (1910-1912 թթ.) / «Մասնագիտական կրթության որակի ապահովման արդի հիմնախնդիրները» միջազգային գիտաժողովի նյութեր» ժողովածու, Երևան, 2012 թ., էջ 280-290:
63. Հովսեփյան Մ., Նիկոմիդիայի «Բյուրանիա» շաբաթաթերթը (1910-1912 թթ.) / «Ակունք» գիտական հոգվածների ժողովածու, 2012, թիվ 3, էջ 27-41:
64. Ղարազյոզյան Ա., Նաիրի, Բիայնա, Ուրարտու և Հայք երկրանունների ստուգաբանության շուրջ / Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 2012, № 2-3, էջ 51-57:
65. Ղարազյոզյան Ա., Նախիջևանի 14-17-րդ դդ. պատմության հիմնահարցեր / Գավառի պետական համալսարանի գիտ. հոգվ. ժողովածու, 2012 (14), էջ 224-234:
66. Ղարազյոզյան Ա., Տորք Անգեղեայ. ստուգաբանական դիտողություններ / ՎԷՄ, 2012, № 4, էջ 135-144:
67. Մախմուրյան Գ.Գ., 1918 թ. Բրեստի հաշտությունը ժամանակակիցների և հայ պատմագրության մեջ / Պատմաբանասիրական հանդես, 2012, հ. 2, էջ 46-62:
68. Մաղալյան Ա., Միրզա Աղիզյոզալ-բեկի §Ղարաբաղ-նամէ՛ աշխատության տեղեկությունները Արցախի մելիքությունների մասին / §Հանդես ամսօրեայ՛, 2011, թիվ 1-12, էջ 375-408:
69. Մաղալյան Ա., Արցախի մելիքությունները / §Երիտասարդ գիտնականների ձեռքբերումներն ու հեռանկարները՝ (Երիտասարդ գիտնականների համաժողովի նյութեր), Երևան, 2012, էջ 6-9:
70. Մաղալյան Ա., Նամակ խմբագրությանը / §Էջմիածին՛, 2012, N 2 (6), էջ 152-153:
71. Մաղալյան Ա., Դատավարությունը Արցախի մելիքություններում / §ԼՂՀ դատական իշխանություն՛, Ստեփանակերտ, 2012, թիվ 3, էջ 5-9:

72. Մաղալյան Ա., Երիտասարդ պատմաբանների գիտական նստաշրջան (Նվիրված ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Վլադիմիր Բարխուդարյանի 85-ամյակին) / ՎԷՄ, 2012, № 4, էջ 164-168:
73. Մարգարյան Ե., «Մենավոր մանուկի» արքետիպը հայ միջնադարյան պատմագրության մեջ / «Հայկական էպոսը և համաշխարհային էպիկական գրականություն» միջազգային գիտակոնֆերանսի նյութերի ժողովածու: Ե., ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչություն, **2012**, էջ 84-103:
74. Մարգարյան Ե., Միհրականության կերպափոխությունները հելլենիստական դարաշրջանում (Կոմմագենե, Մեծ Հայք, Հռոմ) / «ՎԷՄ» համահայկական հանդես Դ (Ժ), տարի 2012 թիվ 3(39) հուլիս-սեպտեմբեր, էջ 31-65:
75. Մարության Ա.Յ., Հայոց ցեղասպանության հետևանքների հաղթահարման հիմնախնդիրը. իրավաքաղաքական հիմնավորումների ուրվագիծ / «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, Եր., 2012, N 2, էջ 10-34:
76. Մարության Ա.Յ., «Հայկական հարցի քաղաքական լուծման մասին» բանաձևի դասերը (Եվրոպական խորհրդարանի 1987 թ. հունիսի 18-ի որոշման 25-ամյակի առիթով) / «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, Եր., 2012, N 4, էջ 117-134:
77. Մարության Ա.Յ., Մոսկվայի և Կարսի պայմանագրերի քաղաքական ու միջազգային իրավական գնահատականը / 1921 թ. մարտի 16-ի Մոսկվայի և 1921 թ. հոկտեմբերի 13-ի Կարսի պայմանագրերի 90-ամյակներին նվիրված Հանրապետական գիտաժողովի նյութեր, Վանաձոր, 2012, էջ 55-72:
78. Մարության Ա.Յ., Թուրքական ժխտողականությունը և Հայոց ցեղասպանության դատապարտման ու հատուցման նոր ռազմավարության անհրաժեշտությունը / «Հայկական լեռնաշխարհի պատմամշակութային ժառանգությունը» միջազգային գիտաժողովի 24.06-01.07.2012 նյութերի ժողովածու, Երևան-Ստեփանակերտ, 2012, էջ 36-37:
79. Մելքոնյան Ա., Հայ պատմագիտության հրատապ խնդիրները Հայկական լեռնաշխարհի պատմամշակութային ժառանգության ուսումնասիրության բնագավառում / Հայկական լեռնաշխարհի պատմամշակութային ժառանգությունը միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Երևան, 24 հունիսի 2012, էջ 38-40:
80. Մելքոնյան Ա., Արևմտյան Հայաստանը Արևելք – Արևմուտք տնտեսական հարաբերությունների ոլորտում / Տեղաբնակիչ ճանապարհը և Հայաստանը՝ միջազգային գիտաժողովի նյութեր, Երևան, 2012, էջ 5-12:
81. Մելքոնյան Ա., Գրքի հայերեն թարգմանութեան առթիւ / Մոհամմատ Բիֆաաթ ալ Իմամ, Հայկական հարցը Օսմանեան պետութեան մէջ 1878-1923, Հալէպ, 2012, էջ 11-17:
82. Մելքոնյան Ա., Իրաննիս Կ. Խասիոտիսի «Հունական քաղաքականությունը Հայկական հարցի վերաբերյալ (1876-1996)» աշխատության հայերեն թարգմանության կապակցությամբ / Խասիոտիս Իրաննիս Կ., Պատմական ավանդույթ և քաղաքական իրապաշտություն. Հունական քաղաքականությունը Հայկական հարցի վերաբերյալ (1876-1996); Թարգմ.՝ Հ. Մ. Բարթիկյան; Եր., Պատմության ինստիտուտ, 2012, էջ 3-6:

83. Մելքոնեան Ա., Ջալալխքի հիմնահարցը եւ Հայ դատը / Հայոց հյուսիսային դարպասները. ՋԱՎԱԽՔ, ԼՈՌԻ (նյութերի ժողովածու), 8, Կազմ.՝ Վ. Սարգսյան, Եր., «ՄԻՏՔ» վերլուծական կենտրոն, 2012, էջ 6-25:
84. Մելքոնյան Ա., Հայ-վրացական հակասությունները / Հայոց պատմություն, դասագիրք բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների համար, խմբագրությամբ պրոֆ. Հր. Ռ. Սիմոնյանի, Երևան, 2012, էջ 558-561:
85. Մելքոնյան Ա., Ջավախքը ծանր փորձությունների առջև / Հայոց պատմություն, դասագիրք բուհերի համար, խմբ. պրոֆ. Հր. Ռ. Սիմոնյանի, Ե., 2012, էջ 580-589:
86. Մելքոնյան Ա., Լոռու գավառի և Ջավախքի հարցերը / Հայոց պատմություն, դասագիրք բուհերի համար, խմբ. պրոֆ. Հր. Ռ. Սիմոնյանի, Ե., 2012, էջ 624-629:
87. Մելքոնյան Էդ., Հայաստան-Սփյուռք հարաբերությունների փոխակերպումները XX դարում. Քաղաքական իշխանության խնդիրը / Սփյուռքի հեռանկարները գլոբալացվող աշխարհում: Միջազգային գիտաժողով. Ձեկուցումների ժողովածու: ՀՀ Սփյուռքի նախարարություն: Երևան, 2012, էջ 101-122:
88. Մելքոնյան Էդ., Հայաստանի Երրորդ Հանրապետության և Սփյուռքի քաղաքական փոխհարաբերությունների շուրջ, Սփյուռքագիտություն / Պատմության և տեսության հարցեր: Երևանի պետական համալսարան: Երևան, 2012, 18 էջ:
89. Շախկյան Գ., Անին Պաուլ Ռոհրբախի աշխատություններում / Անին միջնադարյան Հայաստանի քաղաքական և քաղաքակրթական կենտրոն. միջազգային գիտաժողով, Երևան, 2012, էջ 82-89:
90. Շահնազարյան Ա., Ջաքարյան Հայաստանն Իլխանության անկման շրջանում / §Հանդես ամսօրյա՝, N 1-12, 2012, էջ 83-108:
91. Շահնազարյան Ա., Ադրբեջանական հայատյաց քարոզչության հերթական նվաճումը / [www.Academ.history.am](http://www.Academ.history.am)
92. Պողոսյան Բ.Պ., «Այլևս երբեք». ԼՂՀ ճանաչումը՝ որպես Ցեղասպանության կրկնության բացառման գործոն / Աշխատանքային տետրեր, 1-2, (21-22), Երևան, 2012, համահեղինակությամբ՝ Արսեն Ավագյան, Էդուարդ Աթանեսյան:
93. Պողոսյան Բ.Պ., «Թուրքիայի տարածաշրջանային դերի աճման ազդեցությունը ՀՀ անվտանգային – ռազմավարական շահերի ապահովման վրա» / Աշխատանքային տետրեր, 3 (23), Երևան, 2012, համահեղինակությամբ՝ Արսեն Ավագյան, Էդուարդ Աթանեսյան:
94. Սահակյան Ա. Գ., Սեբաստիայի վիլայեթի տպարանները և մամուլը XIX դարի վերջին և XX դարի սկզբին / Լրաբեր հասարակական գիտությունների, № 4/632/, 2011, էջ 49-54:
95. Սահակյան Ա. Գ., Սեբաստիայի սանջակի հայ կրթա-մշակութային ընկերությունները XIX դարի վերջին և XX դարի սկզբին / Հայագիտական հանդես, № 1-2 /18-19/, 2012, էջ 70-76:
96. Սահակյան Ռ. Օ., Փաստաթղթեր Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին Թիֆլիսի Հայոց գյուղատնտեսական և տնայնագործական ընկերության գործունեության մասին / Բանբեր Հայաստանի արխիվների, 2011, № 2, էջ 30-54:

97. Սահակյան Ռ. Օ., Թիֆլիսի Հայոց գյուղատնտեսական ընկերության գործունեությունը Ալաշկերտի հովտում Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին (1914-1916 թթ.) / Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 2012, № 1, էջ 16-27:
98. Սահակյան Ռ. Օ., Առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին և ընթացքում ռուս-թուրքական ռազմաճակատում հետախուզական ծառայությունների գործունեության պատմությունից (1914-1917 թթ.) / Պատմաբանասիրական հանդես, 2011, № 3, էջ 94-119:
99. Սահակյան Ռ. Օ., Արևմտահայ ինքնապաշտպանական կոիվները Մ. Գ. Ներսիսյանի գնահատմամբ (1890-ական թվականներին-1915 թվին) / Հանդես, 2011, գիրք 12, էջ 182-193:
100. Սահակյան Ռ. Օ., Հաղթանակած Վանը (Ա-Դոյի անտիպ հուշերից) / Պատմաբանասիրական հանդես, 2012, № 1, էջ 223-242:
101. Սահակյան Ռ. Օ., Վանի նահանգապետութեան պատմությունից (Յունիս 14-Յուլիս 7-Յուլիս 25, 1915) / Հայկազեան Հայագիտական Հանդես, Պեյրուք, 2012, № 32, էջ 407-430:
102. Սահակյան Ռ. Օ., 1915 թ. արևմտահայ ինքնապաշտպանական կոիվների խեղաթուրումը թուրքական պատմագրության կողմից / Հայկական լեռնաշխարհի պատմամշակութային ժառանգությունը. Միջազգային գիտաժողովի նյութեր, 2011 թ. հունիսի 24-հուլիսի 1, Երևան –Ստեփանակերտ, Եր., 2011, էջ 53-54:
103. Սարգսյան Ս. Թ., Վաչե Ղազարյան՝ Արմենական կուսակցության պատմագիր / Գլաձոր»-20 հոդվածների ժողովածու, Նոյան տապան, 2011, էջ 509-526:
104. Սարգսյան Ս. Թ., Հայաստանի հեռագրական գործակալությունները / ԼՀԳ, № 2-3, 2012, էջ 356-373:
105. Սարուխանյան Ն.Ս., Աշ. Հովհաննիսյանի կյանքի և գիտական ժառանգության մասին / «Գիտության աշխարհում», Եր., 2012, N 4:
106. Սարուխանյան Ն.Ս., Աշ. Հովհաննիսյանի կյանքի և գիտական ժառանգության մասին / «Պատմաբանասիրական հանդես», Եր., 2012, ' 2, էջ 271-276:
107. Միմոնյան Հ.Ռ., Մարքսի կապիտալ / ԵՊՀ տնտեսագիտական ֆակուլտետի տեղեկագիր, Եր., 2012:
108. Սվազյան Հ., Արցախյան աշխարհը Միհրանյան տոհմի վերացումից հետո / Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 2012, N 1, էջ 3-15:
109. Ստեփանյան Գ.Ս., Բաքվի հայ գաղթականությունը Պարսկաստանում (1918թ. սեպտեմբեր-1919 թ. նոյեմբեր) / Հայաստան-Իրան. միջմշակութային և միջկրոնական երկկոսություն, Միջազգային գիտաժողով, Երևան, 2012, էջ 61-65:
110. Ստեփանյան Ս.Ս., Հայոց ցեղասպանության ճանաչումից ու դատապարտումից մինչև հայկական հարցի արդարացի լուծումը / Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 2012, N 1, էջ 28-34:
111. Ստեփանյան Ս.Ս., «Ն. Սարուխանյանի մտորումներ և հուշեր ակադեմիկոս Աշոտ Հովհաննիսյանի մասին» գրքի վերաբերյալ / «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», 2012, N 2-3, էջ 418-421:
- Գրախոսություն

112. Ստեփանյան Ս.Ս., Կիլիկիահայության ազատագրական պայքարի փայլուն էջը / Ձայն Կիլիկիո հայոց, Կիլիկիահայերի ընդհանուր միավորում հայրենակցական հասարակական կազմակերպության ամսագիր, Երևան, 2012, N 1, էջ 8–9:
113. Սուքիասյան Հ., Հայաստանի անկախության վերականգնումը և պետական կառավարման մարմինների ձևավորումը / «ՀՀ անկախության 20-ամյակին նվիրված «Ազգ, պետություն, հայրենիք. պետականության գաղափարը» երիտասարդ գիտնականների միջազգային գիտաժողովի (2011թ. նոյեմբերի 6-8, Ծաղկաձոր) հոդվածների ժողովածու», Երևան, 2012, էջ 134-139:
114. Սուքիասյան Հ., Սյունիքի՝ Հայաստանի կազմում պահպանելու խնդիրը Գարեգին Նժդեհի աշխատություններում / «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», 2012, թիվ 2, էջ 141-149:
115. Սուքիասյան Հ., Հայկական ԽՍՀ Շահումյանի շրջանը (1939-1958 թթ.) / Հայոց պատմության հարցեր (գիտական հոդվածների ժողովածու), ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, Եր., 2012, № 13, էջ 241-261:
116. Սուքիասյան Հ., Հայ-վրացական սահմանավեճը փաստաթղթերի լեզվով (Մաս առաջին: Միջպետական սահմանի հարցը 1918 թ. հունիս-հուլիսին) / «ՎԷմ» համահայկական հանդես, Եր., 2012, N 4, էջ 194-206:
117. Վարդանյան Ա., Պատմական իրադարձությունները Հայոց Արևելից կողմերում (VI-VII դդ.) / Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 2012, N 2-3, էջ 126-133:
118. Վարդանյան Ա., Կամբեճան գավառի պատկանելիության հարցի շուրջ / Հայոց պատմության հարցեր (գիտական հոդվածների ժողովածու), ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, Եր., 2012, № 13 էջ 32–45:
119. Վարդանյան Վ., Վերահսկողական գործառույթների իրականացումը Հայաստանում V-XIV դդ. / Հայոց պատմության հարցեր (գիտական հոդվածների ժողովածու), ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, Եր., 2012, № 13, էջ 57-83:
120. Վարդանյան Վ., Ս. Էջմիածնի ընդհանրական Աթոռի և Աղթամարի Կաթողիկոսության հարաբերությունների շուրջ (XII դ.- XIX դարավերջ) / Պատմաբանասիրական հանդես, 2012, N 2, էջ 155-180:
121. Վարդանյան Վ., Աղթամարի կաթողիկոսության թեմական իրավասության շուրջ / ՏԷՋմիածին, 2012, N Ը (8), էջ 75-87:
122. Վարդանյան Վ., Լեոյի պատմահայեցողության շուրջ, / Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 2012, N 2-3, էջ 3-13:
123. Վարդումյան Գ., Թոխաթյան Կ., Հայ-իրանական դիցաբանական զուգահեռներ ժայռարվեստում և դիցավեպում / «Հայաստան – Իրան. միջմշակութային և միջկրոնական երկխոսություն» միջազգային գիտաժողովի դրույթներ, Եր., 2012, էջ 39-42:
124. Վարդումյան Գ., Հայկագուները և նավասարդյան տոները / «Հայկագունիներ. առասպել և պատմություն» միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների դրույթներ, Եր., 2012, էջ 91-94:

125. Վարդումյան Գ., Հին հայոց պաշտամունքային վայրերի և տաճարների քարտեզագրումը / «Հայկական Լեոնաշխարհի պատմամշակութային ժառանգությունը» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Եր., 2012, էջ 57-58:
126. Ուրաջյան Ա., Մի մոռացված երախտավոր. Հովհաննես Ավդալ / Ֆեջմիածին!, 2012, N Է (7), էջ 56-63:
127. Алексанян О., Армяне в Крыму в советский период / Східний світ, Київ, 2012, N 1, с. 31-35.
128. Алексанян О., Армяне в Украине в конце XIX в первой половине XX вв. / Из истории армяно-украинских, венгерских и молдавских отношений, сост. К. Хачатрян, О. Алексанян. Ереван, 2012, стр. 107-113.
129. Алексанян О., Армяне и армянская церковь в Молдовии / Из истории армяно-украинских, венгерских и молдавских отношений, сост. К. Хачатрян, О. Алексанян. Ереван, 2012, стр. 167-176.
130. Арутюнян К., Հայկական ժողովուրդի պատմության և մշակույթի հարցեր / Միջազգային համաժողով, 2012, N Է (7), էջ 56-63: / Сборник Всероссийской второй научно-практической военно-исторической конференции, Томск, 16-ого мая 2012 г., Томск, 2012, с. 9-12.
131. Бархударян В., Роль церкви в армянских колониях / L'Europe et le Caucase. Relations interrégionales et la question de l'identité, sous la direction de Mzaro Mzagve Dokhturichvili, Gérard Dedeyan, Isabelle Auge, Tbilissi, Université d'Etat Plia, 2012, p. 143-150.
132. Вардумян Г., Дохристианский пантеон / Армяне. этнография, Москва, 2012, с. 364-371:
133. Даниелян Е., Армянский цивилизационный фактор в информационной войне / “21-й век”, №1, 123-131.
134. Даниелян Е., Армянские цивилизационные ценности против геноцидальной политики Турции и агрессивного Азербайджана / ՀԱՅՈՑ ՀՅՈՒՄԻՍԱՅԻՆ ԴԱՐՊԱՍՆԵՐԸ. ՋԱՎԱԽՔ ԼՈՌԻ (նյութերի ժողովածու), VII, Եր., 2012, էջ 39-48:
135. Даниелян Е., Фальсификация истории Армении антинаучной азербайджано-грузинской “южнокавказской” регионализацией и турецким “восточноанатолийским” подлогом / ՀԱՅՈՑ ՀՅՈՒՄԻՍԱՅԻՆ ԴԱՐՊԱՍՆԵՐԸ. ՋԱՎԱԽՔ ԼՈՌԻ (նյութերի ժողովածու), VII, Եր., 2012, էջ 49-74.
136. Закарян Л., Трансформация политической системы Армении: проблемы и препятствия / Историко-культурные основы социально-политической модернизации, научная конференция, Ереван, 2012, стр. 54-73.
137. Карапетян М., Генерал Г. Корганов. Участие армян в мировой войне на Кавказском фронте (1914-1918 ), Москва, Моспресс, 183 стр. / Լրաբեր հաշտակության գիտությունների, 2012 թ., թիվ 1, էջ 351-353. / գրախոսական/:
138. Магалян А., Судебное дело Кусапатских Атабеянов (1852-1855) / §Русский сборник!, том XI, Москва, 2012, с. 68-100.
139. Маркарян Е., На стыке римского и восточноэллинистического цивилизационного «номосов» / Актуальные проблемы современных политико-психологических феноменов: теоретико-методологические и прикладные аспекты. Материалы международной научно-практической конференции 10-11 марта 2012 г. Колин-Пенза-Ереван: Научно-издательский центр «Социосфера» РАУ, 2012, с.5-33.

140. Маркарян Е., Мистерия об Аршаке, Васак и Шапуре из «Истории Армении» Фауста Византийского (Опыт герменевтической реконструкции) / Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature VI International Symposium Contemporary Issues of Literary Criticism. Mythological Thinking, Folklore and Literary Discourse. European and Caucasian Experience Dedicated to Vazha-Pshavela's 150th Anniversary. Vol. II. Tbilisi: Institute of Literature Press, 2012. P. 151-153.
141. Меликян В., Ռօմէնական հայրերի մասին Արշակունիքում - հայտնաբերված է. Ա. Իսահանյան. Հայաստանի պատմության և մշակույթի համալսարան / ՆԱԽՈՒՄԻԱՆ ԻՍԿԱՆԻՔԻ ՎԵՐԱԳՐԱԾ ԴԵՐՊՈՑՈՒՄՆԵՐԸ, ՆԱԽՈՒՄԻԱՆ ԻՍԿԱՆԻՔԻ ՎԵՐԱԳՐԱԾ ԴԵՐՊՈՑՈՒՄՆԵՐԸ, Երևան, 2012, հ. 77-78.
142. Мелконян А., В поисках научной истины / Гегам Петросян, Отношения Республики Армения с Россией (1918-1920 гг.), Ереван, 2012, с. 5-10.
143. Мелконян Эд., Армянская диаспора / Армяне. Отв. Ред. Л. Варданян, Г. Саркисян, А. Тер-Саркисянц. М., Наук, 2012, с. 526-554.
144. Минасян С., Армяне Сочинского округа и Россия в 1918-1920 гг. / Общероссийская и национальная идентичность. Материалы международной научно-практической конференции, 19-20 апреля 2012 г. Ответственный редактор В. З. Акопян.- Пятигорск: Пятигорский государственный лингвистический университет, 2012, стр. 456-469.
145. Тохатын К., Что написано пером / “Ереван” журнал, Москва, 2012, №10, с. 50-57.
146. Хачатрян К., Опыт и перспективы сотрудничества ученых Армении и Украины в области исследования армяно-украинских исторических связей / Из истории армяно-украинских, венгерских и молдавских отношений”. **Сборник статей и материалов**. Ер.: Инст. истории НАН РА, **2012**, с. 9-15.
147. Dumikyan A., Evaluation de la littérature de traduction arménienne de l'Age d'or par les arménistes français dans le contexte des relations interculturelles / Colloque internationale de la francophonie. «La interculturalité à travers la linguistique, la littérature et la traduction», Université libre internationale de la Moldovie (ULIM), rapports de theses, Kishinev, 2012, p. 35.
148. Gevorgyan Z., Histoire de la vie quotidienne des marchands européens d’Arménie cilicienne d’après les actes notariés d’Ayas (seconde moitié du XIII<sup>e</sup> siècle - première moitié du XIV<sup>e</sup> siècle) / L’Europe et le Caucase. Relations interrégionales et la question de l’identité, sous la direction de Mzaro Mzagve Dokhturichvili, Gérard Dedeyan, Isabelle Auge, Tbilissi, Université d’Etat Ilia, 2012, p. 143-150.
149. Gevorgyan Z., The Merchantry of the Cities of Southern France in Cilician Armenia, (XIII-XIV cc.), International Conference in Montpellier 25-30 September 2012 // L’Europe et le Caucase. Relations interrégionales et la question de l’identité.
150. Kharatyan A., The Armenian Communities of Smyrna and the Aegean Region from Middle Ages to the Nineteenth Century – Tanzimat – Armenian Smyrna (Izmir), The Aegean Region Communities (Mazda Publishers, California 2012), pp. 55-81.
151. Khosroeva A.R., Assyrians of Julamerik by A-Do / Yearbook, 2012 of Oriental Institute, University of Chicago, Chicago:

152. Melkonyan Ed., Transformation of Armenia-Diaspora Relations in the 20 th Century / The Issue of Political Power. The Prospects of Diaspora in the Globalizing World. International conference. Collection of reports. Ministry of Diaspora of Armenia. Yerevan, 2012, p. 123-141.
153. Poghosyan B.P., Shift in Global Geopolitics: Implications for the Middle East and the South Caucasus”, in Post Hegemonic Global Governance, ed. by Protti M., Institute for Training and Development, 2012, USA, p 70-76.
154. Poghosyan B.P., Promoting Public – Private Dialogue and Partnerships on Disaster Management in the Greater Black Sea Area: A View From the South Caucasus / International Conference, Early Recovery and Consequence Management in the Aftermath of Natural and Man – Made Disasters in the Greater Black Sea Area, Center for East European and Asian Studies, Bucharest, 2012, co author. p. 194–197.
155. Poghosyan B.P., The US – EU Cooperation in the South Caucasus: Implications for the Region / Materials of the International Conference “Regional Security Dynamics in the South Caucasus, (17-18.11.2001), Academic Foundation for Political Science, Yerevan 2012, p. 25-28.
156. Tokhatyan K., Petroglyphs of the Armenian Highland / “Archaeological Heritage of Armenia”, booklet of “Historical-Cultural Heritage Scientific Centre” SNTTO, Yer., 2012, p. 13-15.

6. Տնօրեն՝ պ.գ.դ., պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Մելքոնյան Ա. Ա.

Գիտական գծով փոխտնօրեն՝ պ.գ.թ., դոցենտ Խաչատրյան Կ. Հ.

Գիտական քարտուղար՝ պ.գ.թ., դոցենտ Մուրադյան Հ. Ղ.

1) e-mail՝ [history@sci.am](mailto:history@sci.am) և [patminst@sci.am](mailto:patminst@sci.am)

և ինտերնետային կայքը՝ [academhistory.am](http://academhistory.am)

2) տվյալներ մասնագիտական գիտական խորհրդի մասին - ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտում գործում է ՀՀ ԲՈՀ-ի Հայոց պատմության 004 մասնագիտական խորհուրդը, որն իրավասու է ատենախոսությունների հրապարակային պաշտպանություններ կազմակերպել հետևյալ մասնագիտությունների գծով՝ Է.00.01 Հայոց պատմություն և Է.00.05 Պատմագրություն, աղբյուրագիտություն: Խորհրդի նախագահն է պ.գ.դ., պրոֆ., ՀՀ ԳԱԱ թղթակից-անդամ Ա. Ա. Մելքոնյանը, գիտական քարտուղար պ.գ.թ., դոցենտ Հ. Ղ. Մուրադյանը:

Հաշվետու տարում կազմակերպվել է տասնութ ատենախոսության պաշտպանություն (հինգը կրկնական), որից չորսը՝ դոկտորական:

7. Տվյալներ կադրերի վերաբերյալ՝

ա/ մինչև 35 տարեկան քանի գիտնականներ, այդ թվում կանայք, զբաղեցնում են դեկավար պաշտոններ -  
բ/ աշխատանքի է ընդունվել երկու երիտասարդ, այդ թվում կանայք՝ մեկ, ազատվել է հինգ երիտասարդ, այդ թվում կանայք՝ երեք

զ/ մինչև 35՝ 23 գիտաշխատող, 35-ից 60՝ 38 գիտաշխատող, 60-ից ավելի տարիքի գիտաշխատողների թվաքանակը՝ 27:

8. Հաշվետու տարում պատշտպանվել է դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսություն -

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի աշխատակացիների կողմից պաշտպանվել է մեկ թեկնածուական և երկու դոկտորական ատենախոսություն:

9. Տեղեկություններ հաշվետու տարում պատվավոր կոչումների և պարգևատրումների արժանացած գիտնականների մասին (ազգանուն, անուն, հայրանուն, պարգևը)

10. Գիտության և կրթության ոլորտում համագործակցությունը ՀՀ բուհերի և այլ կազմակերպությունների հետ՝ համատեղողների թվաքանակը՝ 26,

Գիտության և կրթության ոլորտում համագործակցությունը ՀՀ բուհերի և այլ կազմակերպությունների հետ՝ համատեղողների ընդհանուր թիվը՝ 32, այդ թվում՝

ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական կենտրոն (Մագիստրատուրա) - 8

ԵՊՀ - 7

ԵՊՀ Իջևանի մասնաճյուղ - 1

Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան - 1

Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի հենակետային վարժարան - 1

Երևանի Վ.Բրյուսովի անվան պետական լեզվաբանական համալսարան - 1

Ռուս-հայ (Սլավոնական) համալսարան - 2

Գավառի պետական համալսարան - 3

Երևանի «Գլաձոր» համալսարան - 1

Երևանի Հյուսիսային համալսարան - 1

Գորիսի պետական համալսարան - 2

ՀՀ ոստիկանության ակադեմիա - 1

«Այր» ավագ դպրոց -1

Լրաբեր հասարակական գիտությունների -1

Վէմ համահայկական հանդես -1

Հայաստանի Հանրային ռադիո-1

ՀՀ Սփյուռքի նախարարության դրամաշնորհով հրատարակված աշխատություններ - մեկ

Համատեղ հրատարակություն Հայաստանի ազգային արխիվի հետ - մեկ

Գրքի շնորհանդես Հայաստանի ազգային արխիվի և Հայաստանի ազգային գրադարանի հետ - մեկ Գրքի շնորհանդես ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի հետ - մեկ

Համատեղ միջոցառում ԵՊՀ-ի հետ - մեկ:

11. Տեղեկություն համատեղ միավորումների (ամբիոններ, լաբորատորիաներ և այլն) մասին - չկա:

|  | Կազմակերպությունը | Արտոնագրերի հայտերի թիվը | Դրական որոշումների թիվը | Ստացված արտոնագրերի թիվը |
|--|-------------------|--------------------------|-------------------------|--------------------------|
|  |                   |                          |                         |                          |

| Կազմակերպությունը           | Թեմաների կամ պայմանագրերի թիվը (n) և ֆինանսավորման ծավալը (X հազ. դր.) |                |                  |
|-----------------------------|------------------------------------------------------------------------|----------------|------------------|
|                             | Բազային 3 թեմա                                                         | Թեմատիկ 2 թեմա | Տնտ. պայմանագրեր |
| ՀՀ ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտ | 117414,7                                                               | 9313,0         | - - -            |

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի անցկացրած հանրապետական և միջազգային գիտական  
միջոցառումները

| N | Միջոցառումները                                                                                                                       | Անցկացման վայրն ու ժամանակը,<br>կազմակերպիչները                                                                      | Մասնակիցների թիվը |                                    |
|---|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------|------------------------------------|
|   |                                                                                                                                      |                                                                                                                      | Ընդամենը          | այդ թվում<br>արտ.<br>երկրների<br>9 |
| 1 | Հանդիպում<br>ազատամարտիկ<br>Պավել Մանուկյանի<br>հետ, Պավել<br>Մանուկյանի մասին<br>պատմող<br>«Հավերժական կտակ»<br>ֆիլմի ցուցադրում    | ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի<br>նիստերի դահլիճ,<br>27.01.2012 թ.,<br>ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ                     | 90                | 1                                  |
| 2 | Անվանի պատմաբան,<br>պ.գ.դ., պրոֆեսոր, ՀՀ<br>ԳԱԱ ակադեմիկոս<br>Գալուստ Գալոյանի<br>ծննդյան 85-ամյակին<br>նվիրված<br>հոբելյանական նիստ | ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի մեծ<br>դահլիճ,<br>2.03.2012 թ.,<br>ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետ<br>ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ | 110               |                                    |
| 3 | Անվանի պատմաբան,<br>պ.գ.դ., պրոֆեսոր, ՀՀ<br>ԳԱԱ ակադեմիկոս<br>Հրանտ Ավետիսյանի<br>ծննդյան 85-ամյակին<br>նվիրված<br>հոբելյանական նիստ | ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի<br>նիստերի դահլիճ,<br>13.03.2012 թ.,<br>ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ                     | 100               |                                    |

|   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                      |     |    |
|---|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|----|
| 4 | <p>Եզդի ժողովրդի մեծ<br/>զավակ,<br/>հասարակական-<br/>քաղաքական<br/>ականավոր գործիչ,<br/>Սարդարապատի<br/>հերոս Ուսուբ բեկ<br/>Թեմուրյանցին<br/>նվիրված Մանուկ<br/>Մուրադյանի «Ուսուբ<br/>բեկ. Ուրվագծեր եզդի<br/>ժողովրդի,<br/>ազգապետերի մի<br/>տոհմի, հայ-<br/>եզդիական կապերի<br/>պատմության» գրքի<br/>շնորհանդես</p> | <p>ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի<br/>նիստերի դահլիճ,<br/>3.07.2012 թ.,<br/>ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ<br/>Հայաստանի ազգային գրադարան<br/>Հայաստանի ազգային արխիվ</p> | 100 | 15 |
| 5 | <p>ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս<br/>Հ. Մ. Բարթիկյանի<br/>«Կենսամատենագիտո<br/>ւթյան» և Իոաննիս Կ.<br/>Խասիոտիս<br/>«Պատմական<br/>ավանդույթ և<br/>քաղաքական<br/>իրապաշտություն.<br/>Հունական<br/>քաղաքականությունը<br/>Հայկական հարցի<br/>վերաբերյալ (1876-<br/>1996)»՝ Հ. Մ.<br/>Բարթիկյանի<br/>թարգմանած գրքի<br/>շնորհանդես</p>  | <p>ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի<br/>նիստերի դահլիճ,<br/>9.07.2012 թ.,<br/>ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ</p>                                                            | 75  |    |

|   |                                                                                                                                                      |                                                                                                                              |    |   |
|---|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|---|
| 6 | ՀՀ ԳԱԱ ՊԻ<br>Երիտասարդ<br>գիտաշխատողների<br>XXXIII գիտական<br>նստաշրջան՝<br>նվիրված ՀՀ ԳԱԱ<br>ակադեմիկոս<br>Վլադիմիր<br>Բարխուդարյանի 85-<br>ամյակին | ՀՀ ԳԱԱ գիտաժողովների տուն<br>(ՀՀ Կոտայքի մարզ, գ. Արզական)<br>5-7.10.2012 թ.,<br>ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ                 | 20 |   |
| 7 | Ռաֆաիլ Զինուրովի<br>«Армения по пути<br>тысячелетии» գրքի<br>շնորհանդես                                                                              | ՀՀ ԳԱԱ նախագահության նիստերի<br>դահլիճ,<br>23.11.2012 թ.,<br>ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ<br>ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտ | 10 | 4 |
| 8 | Հանրապետական<br>գիտական<br>նստաշրջան «Հայ<br>տպագրությունը<br>դարերի միջով»:<br>Նվիրվում է հայ<br>տպագրության 500-<br>ամյակին                        | ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի<br>նիստերի դահլիճ,<br>25.12.2012 թ.,<br>ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ                             | 7  |   |

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի աշխատակիցների արտասահման, այդ թվում ԱՊՀ-անդամ երկրներ, կատարած գործուղումները

| N | Կազմակերպության<br>թյունը | Երկիրը                                                            | Գործուղված գիտնականների թվաքանակը       |                                                      |                                                          |
|---|---------------------------|-------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------|------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------|
|   |                           |                                                                   | Գիտաժողովներ<br>ին մասնակցելու<br>համար | Համատեղ<br>գիտական<br>աշխատանք<br>կատարելու<br>համար | Բանակցություն<br>ների և<br>խորհրդածություն<br>ների համար |
| 1 | Պատմության<br>ինստիտուտ   | Մոլդովա<br>(Քիշինև)                                               | 1                                       |                                                      |                                                          |
| 2 |                           | ՌԴ<br>(Պյատիգորսկ,<br>Ռոստով,<br>Սանկտ-<br>Պետերբուրգ,<br>Մոսկվա) | 5                                       | 1                                                    |                                                          |
| 3 |                           | ԱՄՆ (Չիկագո,<br>Լոս-Անջելես)                                      | 2                                       |                                                      |                                                          |
| 4 |                           | Շվեյցարիա                                                         |                                         | 1                                                    |                                                          |
| 5 |                           | Վրաստան<br>(Թբիլիսի)                                              |                                         | 1                                                    |                                                          |
| 6 |                           | Ֆրանսիա<br>(Մոնպելիե)                                             | 1                                       |                                                      |                                                          |
| 7 |                           | Բելոռուս<br>(Մինսկ)                                               | 2                                       |                                                      |                                                          |
| 8 |                           | Իսրայել<br>(Երուսաղեմ)                                            | 1                                       |                                                      |                                                          |

Արտասահմանյան գիտնականների ընդունելություն ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտում

| N | Կազմակերպությունը    | Երկիրը       | Ընդունված գիտնականների թվաքանակը |                                          |                                               |
|---|----------------------|--------------|----------------------------------|------------------------------------------|-----------------------------------------------|
|   |                      |              | Գիտաժողովներին մասնակցելու համար | Համատեղ գիտական աշխատանք կատարելու համար | Բանակցությունների և խորհրդածությունների համար |
| 1 | Պատմության ինստիտուտ | Գերմանիա     |                                  | 2                                        |                                               |
| 2 |                      | Եգիպտոս      |                                  |                                          | 2                                             |
| 3 |                      | Ռուսաստան    |                                  |                                          | 3                                             |
| 4 |                      | Ուկրաինա     |                                  | 1                                        |                                               |
| 5 |                      | Թուրքմենստան |                                  |                                          | 2                                             |

Աղյուսակ 6 /չկան/

ԳԱԱ գիտական կազմակերպությունների միջազգային դրամաշնորհներ

| N | Կազմակերպությունը | Թեմայի անվանումը | Հիմնադրամի կամ կազմակերպության անվանումը | Դրամաշնորհի ժամկետը |       | Ֆինանսավորման ծավալը (\$, €, դր., pyճ.) |               | Թեմայի ղեկավարը |
|---|-------------------|------------------|------------------------------------------|---------------------|-------|-----------------------------------------|---------------|-----------------|
|   |                   |                  |                                          | սկիզբ               | ավարտ | ընդհանուր                               | 2010 թ. համար |                 |
| 1 | 2                 | 3                | 4                                        | 5                   | 6     | 7                                       | 8             |                 |

Աղյուսակ 7

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի 2012 թ. ֆինանսավորման ծավալները

| N | Կազմակերպությունը    | Բյուջե   | Արտաբյուջե | Դրամաշնորհներ            |                 |         |
|---|----------------------|----------|------------|--------------------------|-----------------|---------|
|   |                      |          |            | արտաոժույթ (\$, €, pyճ.) | արժույթի կուրսը | ԾԾ դրամ |
| 1 | Պատմության ինստիտուտ | 139175,3 | 2636,0     | ---                      | ---             | 1200.0  |

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի գիտաշխատողների 2012 թ. հրապարակումների ընդհանուր քանակը

| N | Կազմակերպությունը    | Մենագրություն, ժողովածու |           | Ուսումնական ձեռնարկ, դասագիրք |           | Հոդվածներ, գեկուցումներ |           | Թեզիսներ  |           |
|---|----------------------|--------------------------|-----------|-------------------------------|-----------|-------------------------|-----------|-----------|-----------|
|   |                      | Հանրապետ.                | Արտասահմ. | Հանրապետ.                     | Արտասահմ. | Հանրապետ.               | Արտասահմ. | Հանրապետ. | Արտասահմ. |
| 1 | Պատմության ինստիտուտ | 15                       | 1         |                               |           | 129                     | 18        | 4         | 5         |

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի ասպիրանտների թվաքանակը

| Կազմակերպությունը    | Ասպիրանտների քանակը (այդ թվում կանայք) առ 01.01.2013 թ. |       | Հաշվետու տարում ասպիրանտուրա են ընդունվել (այդ թվում կանայք) |       |
|----------------------|---------------------------------------------------------|-------|--------------------------------------------------------------|-------|
|                      | ա/կ.                                                    | ա/չկ. | ա/կ.                                                         | ա/չկ. |
| Պատմության ինստիտուտ | 2                                                       | 1     | -                                                            | -     |

Տվյալներ ՀՀ ԲՈՀ-ի Հայոց պատմության 004 մասնագիտացված գիտական խորհուրդի վերաբերյալ

| Կազմակերպությունը | Ատենախոսության խորհրդի ծածկագիրը | Մասնագիտության ծածկագիրը և անվանումը | Խորհրդի նախագահ, գիտքարտուղար (գիտ. աստիճան, ազգանուն, անուն, հայրանուն) | 2012 թ. ինստիտուտի աշխատակիցների կողմից պաշտպանված ատենախոսությունների թիվը |              |
|-------------------|----------------------------------|--------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------|--------------|
|                   |                                  |                                      |                                                                          | դոկտորական                                                                  | թեկնածուական |
|                   |                                  |                                      |                                                                          |                                                                             |              |

|                         |     |                                                                                                |                                                                                                    |   |   |
|-------------------------|-----|------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------|---|---|
| Պատմության<br>ինստիտուտ | 004 | Է.00.01 /Հայոց<br>պատմություն/<br>Է.00.05 /<br>Պատմագրությ<br>ուն,<br>աղբյուրագիտո<br>ւթյուն / | պ.գ.դ., պրոֆ., ՀՀ<br>ԳԱԱ թղթակից-<br>անդամ Մելքոնյան<br>Ա. Ա.<br>պ.գ.թ., դոցենտ<br>Մուրադյան Հ. Ղ. | 2 | 1 |
|-------------------------|-----|------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------|---|---|

Աղյուսակ 11

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի աշխատողների թվաքանակի ամփոփ տվյալներ առ 01.01.2013 թ.

| N | Կազմակերպու<br>թյունը   | Աշխատողն<br>երի<br>ընդհանուր<br>թիվը | Գիտական<br>աշխատողն<br>երի<br>ընդհանուր<br>թիվը | ՀՀ ԳԱԱ<br>ակադեմիկոսն<br>եր | ՀՀ ԳԱԱ<br>թղթակից<br>անդամնե<br>ր | Գիտության<br>դոկտորներ | Գիտությ<br>ան<br>թեկանծու<br>ներ |
|---|-------------------------|--------------------------------------|-------------------------------------------------|-----------------------------|-----------------------------------|------------------------|----------------------------------|
| 1 | Պատմության<br>ինստիտուտ | 118                                  | 88                                              | 2                           | 2                                 | 23                     | 50                               |

Ինստիտուտի տնօրեն, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից-անդամ

Ա.Ա. Մելքոնյան

Ինստիտուտի գլխավոր տնօրեն, պ.գ.թ., դոցենտ

Հ.Ղ. Մուրադյան

## ОТЧЕТ

об основных результатах  
научной и научно-организационной деятельности  
института истории НАН РА за 2012 г.

1. В рамках темы “Этапы развития государственности в Армении (с древнейших времен до 1918 г.)” (руководитель темы – член-корреспондент НАН РА Ашот Мелконян) опубликована монография к.и.н. Гегама Оганнисяна “История партии Гнчакян (1887-1915 гг.)”, в которой представлена история социал-демократической партии Гнчакян с начала формирования до 1915 г. Работа изложена на основе архивных документов, периодики отмеченного времени, воспоминаний (часть которых в первые вводится в научный оборот) и исторической литературы.

В рамках темы “Армения и армяне в новейший период. Армянский вопрос” (руководитель к.и.н. Карен Хачатрян) опубликована монография д. и. н., проф. Гамлета Арутюняна “Новый Баязет в 1914-1920 гг.”, в которой многосторонне изложены административно-территориальная структура, изменения состава населения, социально-экономические условия, социально-политическая жизнь, организация дел обустройства беженцев и сирот. Исследованы причины и последствия Майского восстания, а также антигосударственные бунты районов, населенных мусульманами. Эти проблемы были представлены в контексте истории Восточной Армении и Закавказья.

В рамках той же темы была опубликована монография Микаела Туманяна «Дипломатическая история Республики Армения 1918-1920 гг.» совместно с Национальным архивом Армении (в авторском варианте-«Дипломатическая история Республики Армения в период с момента провозглашения независимости по день установления советской власти»). Автор монографии Микаел Туманян в 1918-1920 гг. являлся советником уполномоченного представительства Республики Армения в Тифлисе. Работа написана в 20-ых гг. XX века на основе дипломатических документов того периода, автором большинства которых является М. Туманян.

В рамках той же темы был опубликован труд д.и.н., профессора Климента Арутюняна “Маршал инженерных войск Сергей Христофорович Аганов”, в котором на основе нововыявленных документов центрального архива МО РФ, соответствующей литературы и периодической печати впервые была освещена биография маршала инженерных войск С. Х. Аганова.

В рамках той же темы был опубликован сборник “Из истории армяно-украинских, венгерских и молдавских отношений. Сб. статей и материалов. Составители: К. Хачатрян, О. Алексанян. Редактор К. Хачатрян”. В сборник включены статьи и материалы, освещающие страницы истории становления, и развития армяно-украинских, армяно-венгерских и армяно-молдавских отношений. Сборник – результат тесного сотрудничества между Институтом истории НАН РА и историками из Украины, Венгрии, Румынии, Молдовы и проведенных ими совместных научных конференций. Изданию сборника способствовало также сотрудничество историков в рамках Международной Ассоциации Институтов истории стран СНГ.

В рамках темы “Источниковедение и историография” (руководитель к.и.н. Арташес Шахназарян) опубликован труд Иоаниса К. Хасиотиса “Историческая традиция и политический реализм. Греческая политика по отношению к Армянскому вопросу (1876-1996)” (перевод с греческого осуществлен академиком НАН РА Г.М. Бартикяном). В работе показано, что настороженность греческой стороны по отношению к Армянскому вопросу определяется как внешними факторами, так и плохой осведомленностью относительно сути вопроса.

В отчетном году сотрудники института завершили корректуру вторых книг второго и третьего томов академического четырехтомника “История Армянского народа”.

2. Значимым результатом работы Института в 2012 г. стали весомые исследования, изданные монографии и сборники, десятки научных статей и публикаций по трем базовым темам, финансируемыми из госбюджета.

В рамках темы “Источниковедение и историография” (руководитель д.и.н. Арташес Шахназарян) опубликована “Биобиблиография” академика Грача Бартикяна.

По этой же теме была опубликована работа Института истории, д. и. н. сотрудника НАН РА Норайра Саруханяна «Размышления и воспоминания об Ашоте Оганесяне», в котором были изложены воспоминания Норайра Саруханяна об Ашоте Оганесяне, работавшем в Институте истории НАН Арм. ССР в 1963-1970 гг.

В рамках темы «Этапы развития государственности в Армении (с древнейших времен до 1918 г.)» (руководитель член-корреспондент НАН РА Ашот Мелконян) вышла в свет работа ведущего сотрудника Института истории, к.ф.н. Валерия Хачатряна «Армянские топонимы в клинописных источниках (топографический и этимологический анализ)», где представлены армянские топонимы, встречающиеся в шумерских, аккадских, хетских, урартских клинописных источниках.

В рамках той же темы вышла в свет первая часть работы научного сотрудника Института истории Элизабет Таджирян «Колония Новой Джуги в XVII-XVIII вв. в европейских источниках», где представлен материал относительно армянской колонии Новой Джуги, нашедший свое отражение в записях, описаниях, письмах и отчетах европейских путешественников, купцов, священников и миссионеров, посетивших Восток и преследовавших различные цели – познавательные, торговые, установление экономических связей между Европой и Востоком и основание дорог, а так же, посредством сети католических миссионеров, возвращение на истинный путь части общества, вдающейся в сектантство.

В рамках той же темы была опубликована работа сотрудника Института истории, к.и.н. Анаит Хосроевой «Assyrian Genocide During World War I», в которой анализируется последовательная политика массовой резни, осуществленной турецкими властями по отношению к ассирийцам как в 1895-1896 гг., так и в 1914-1918 гг. Работа является серьезным аргументом против турецкой официальной пропаганды, опровергающей массовое истребление христиан в Османской империи.

Опубликован 13-й том сборника научных статей «Вопросы истории Армянского народа». На широкой источниковедческой основе освещается целый ряд проблем древней истории Армении, средневековья, нового и новейшего периода. Статьи были представлены в качестве докладов на 33-ой сессии молодых научных сотрудников Института истории НАН РА (6-7 октября 1912 г.), посвященной 85-летию академика В. Б. Бархударяна.

3. Значительным результатом работы Института в 2012 г. было выполнение финансируемых из госбюджета двух тем – публикация монографий, сборников и научных статей.

Работы по выполнению темы «Искажение вопросов Армянской истории в турецко-азербайджанской историографии» (руководитель – д.и.н. Э. Л. Даниелян) шли по трем главным направлениям: монографические исследования, издание статей, участие на конференциях.

Э.Л.Даниелян с 12-30 ноября был командирован в Лондон с целью исследования в рамках темы материалов и иноязычной литературы в Британской библиотеке. В излагаемой монографии, которая будет издана в 2013г., подвергается критике искажение и фальсификация истории и исторической географии, а также цивилизационных ценностей Армении в турецкой и, следующей ей, азербайджанской историографии. По данной теме Э.Даниелян издал статьи и выступил с докладами на конференциях.

В течение 2012г., в рамках отмеченного тематического плана, в Институте истории НАН РА был подготовлен к изданию сборник докладов (статьи на трех языках с резюме, 375 стр.) международной конференции «Цивилизационный вклад Армении в историю Шелкового пути» (21-23 ноября, 2011г. Члены тематической группы также выступали на конференции), который будет издан в начале 2013г.

В публикациях «Армянский цивилизационный фактор в информационной войне» (на русск. яз.), «Армянские цивилизационные ценности против геноцидальной политики Турции и агрессивного Азербайджана», «Фальсификация истории Армении антинаучной азербайджано-грузинской «южнокавказской» регионализацией и турецким «восточноанатолийским» подлогом» (на русск. яз.), «Тезисы истории Арцахской епархии Армянской Апостольской Церкви против фальсификаций азербайджанской «историографии» (на арм. яз.) «Система древних и средневековых армянских топонимов, характеризующих культурную целостность Армянского нагорья против турецко-азербайджанских фальсификаций» (на арм. яз.) Э.Даниелян на основе анализа исторических и историко-географических источников и современной историографической литературы, показывает, что поднятая на государственный уровень фальсификация истории и исторической географии Армении турецкой и азербайджанской историографией, преследует враждебную цель антиармянской пропаганды и дезинформации.

А.А.Харатян в опубликованных статьях обращает особое внимание на танзимат и национальную конституцию западных армян, отмечает значение последних для армянской колонии Змюрнии (*The Armenian Communities and the Aegean Region from Middle Ages to the Nineteenth Century – Tanzimat – Armenian Smyrna (Izmir), The Aegean Region Communities*). Автор исследует реформаторские взгляды М.Мамурына, как проявление оппозиции по отношению к османской действительности (“Гуманизм и общественная реформация в философских взглядах М.Мамурына” (на арм. яз.)). А.Харатян подготовил к изданию аналитический обзор газет «Жаманак» («Время») (Константинополь, 1909-1914), «Дашинк» («Союз») (Змюрния, 1909-1914) и «Аревелян мамул» («Восточная пресса») (Змюрния, 1900-1909, 1919-1922), которые подчеркивают преступную политику младотурок по отношению к западным армянам.

Г.С. Степанян как в опубликованных (“Армянские беженцы из Баку в Персии (1918 г. сентябрь - 1919 г. ноябрь”) так и в представленных к публикации работах (“Из истории армян города Куба”) и в книге «Армяне провинции Баку в XIX веке» (переведена на англ. яз.) критически представляет фальсификацию вопросов, связанных с демографическими процессами в Восточном Закавказье, со стороны официальной азербайджанской историографии.

З.Г. Геворкян в своих опубликованиях представил жизнь армян Киликийской Армении и ее участие в международной торговле. В частности в статье «*Histoire de la vie quotidienne des marchands européens d'Arménie cilicienne d'après les actes notariés d'Ayas (seconde moitié du XIII<sup>e</sup> siècle - première moitié du XIV<sup>e</sup> siècle)*» представлены этнический, социальный состав европейских купцов, которые прибывали и обосновывались на продолжительное время в главном порте Киликийского армянского государства – Айас в XIII-XIV вв. Многие вопросы, связанные с повседневной жизнью купечества представлены в статье. Использование множества европейских источников на различных языках, в которых Киликийская Армения названа просто “Арменией”, исключает какую-либо возможность для домогательств турецко-азербайджанских историков по любому вопросу, относящемуся к этому разделу истории Армянского народа.

С 25 по 30 сентября 2012 г. в городе Монпелье на международной научной конференции «*L'Europe et le Caucase. Relations interrégionales et la question de l'identité*» З.Геворкян выступил с докладом «*The Merchantry of the Cities of Southern France in Cilician Armenia, (XIII-XIV cc.)*». В докладе были рассмотрены разные вопросы, относящиеся купечества из южнофранцузских городов (в основном из Монпелье, Марселя, Нима, Нарбонны), которые прибывали в Киликийскую Армению и оставались здесь на десятилетия. Были использованы первоисточники, сохранившиеся в архивах отмеченных городов, которые еще более подчеркивают роль Киликийской Армении в рамках Средиземноморской торговли.

В представленной к публикации статье «Упоминания о Киликийской Армении в литературе эпохи раннего Возрождения (Джованни Боккаччо “Декамерон”, Джеффри Чосер – “Кентерберийские рассказы”)» рассмотрены цитаты о Киликийской Армении и киликийских армянах, нашедшие место в двух произведениях эпохи раннего европейского Возрождения. В них Киликийская Армения практически упомянута как “Армения”. С помощью пера вышеупомянутых прославленных представителей европейского Возрождения выявлены многие представления средневековых европейцев о Киликийской Армении и т. д.

А.М.Варданян в своих статьях исследовал вопросы, связанные с историей Восточных краев Армении (Арцах, Утик), в частности, вопросы имеющие отношение к внешней политике князя Джуаншира автор подверг также анализу топонимические сведения античных и раннесредневековых армянских источников о Собственно Алуанке.

В рамках темы “Лига Наций и Армения в 1920–1929 гг.” (руководитель к. и. н. С.Р. Аветисян) были проведены следующие работы:

1. Завершены исследования темы, касающихся Армянского вопроса, которые были представлены на Первой Ассамблее Лиги Наций (вопрос мандата, членства и т.д.).
2. Продолжались работы по исследованию фондов Национального архива РА, имеющих отношение к Лиге Наций, а так же литературы, касающейся темы.
3. С 22 по 31 августа 2012 года старший научный сотрудник темы Эдита Гзоян была командирована в Швейцарию, где работала в архивах Лиги Наций.
4. Продолжались работы по переводу материалов Национального архива РА и архивов Лиги Наций с французского и английского языков на армянский.

За отчетный период в состав исследуемых вопросов входили:

1. Вопрос членства Республики Армения в Лиге Наций в контексте членства стран Южного Кавказа,
2. Исследование вопроса Нагорного Карабаха на основе документов Лиги Наций (в результате были подготовлены две статьи).
3. Армянский вопрос в период Второй и Третьей Ассамблей Лиги Наций.

#### **Публикации**

1. Эдита Гзоян, Карабахский вопрос и Азербайджан в документах Лиги Нации (Женева, Швейцария), VEM Пан-армянский журнал, 2012, N3 (39), стр. 219 I-XVI (на армянском).

В статье рассматривается вопрос Нагорного Карабаха в контексте вступления Азербайджана и Армении в Лигу Наций. Представляются причины отказа Азербайджану в членстве Лиги Наций. В статье были представлены оригиналы рассмотренных документов и их перевод.

2. Эдита Гзоян, Л. Бандурян, Территориальная целостность Республики Азербайджан и Нагорный-Карабах (1918-1920), в печати (на английском).

В статье анализируется процесс независимости Азербайджана и Карабаха на основе двух принципов международного права – территориальной целостности и самоопределения. Исходя из того, что Азербайджан провозгласил себя правопреемником Демократической Республики 1918-1920, в статье исследован статус Нагорного Карабаха в 1918-1920 годах и отношение международного сообщества, особенно Лиги Наций. В статье делается вывод, что Карабах не является частью Азербайджана, что подчеркивалось отказом Азербайджану относительно членства в Лигу Наций, а так же в признании Азербайджана де-факто со стороны Парижской мирной конференции.

3. Эдита Гзоян, Роль Советской России в принятии Кавказских государств в Лигу Наций, в печати (на английском).

В статье рассматривается вопрос о принятии Армении, Азербайджана и Грузии в Лигу Наций. Отмечается основная причина отказа членства Южно-Кавказских республик – доминирующая роль Советской России в регионе.

Директор института,  
член-корр. НАН РА

А.А. Мелконян

Ученный секретарь,  
к. и. н., доцент

А. Г. Мурадян

On the main results of the scientific and scientific-organizational activities of the Institute of History of the  
National Academy of Sciences of the Republic of Armenia (2012)

1. Within the frames of the theme «The Stages of Development of the Statehood in Armenia (from the ancient times to 1918)» (the head of the theme is the Corr. member of the NAS RA Ashot Melkonyan) the monograph of the senior research worker of the Institute of History of NAS of the RA Gegham Hovhannisyan "The History of the Hinchakian Party (1887-1915)" is published. The work is written on the basis of the archival materials, periodicals of that time, recollections (part of which is put in the scientific circulation for the first time) and historical literature.

Within the frames of the theme "Armenia and the Armenians in the Newest period. The Armenian Question" (the head of the theme is the Candidate of History K. Khachatryan) the monograph of the Doctor of History Hamlet Harutyunyan «New Bajazet in 1914-1920» is published, where the administrative-territorial structure, changes in the composition of the population, socio-economic conditions, social and political life, resettlement of the refugees and orphans are comprehensively outlined. The causes and consequences of the May uprising, anti-state riots of districts populated by Muslims are studied in the work. The issues were presented in the context of the history of Eastern Armenia and Transcaucasia.

Within the framework of the same theme Mikael Tumanyan's monograph "Diplomatic History of the Republic of Armenia in 1918-1920" is published together with the National Archives of Armenia (in the author's version – "The Diplomatic History of the Republic of Armenia in the period from the declaration of independence up to the day of establishment of the Soviet power"). The author of the book Michael Tumanyan was the advisor to the authorized Mission of the Republic of Armenia in Tbilisi in 1918-1920. The work is written in the 20-s of the XX century on the basis of the diplomatic documents of the period, most of which were authorized by Tumanyan himself.

Within the framework of the same theme the work of the Doctor of History Professor Klement Harutyunyan "The Marshal of the Engineer Troops Sergei Khristoforovich Aganov" is published. The biography of the marshal of the engineer troops S. Aganov was elucidated in the monograph for the first time on the base of newly-revealed materials of the Central Archives of the MD of the RF, corresponding literature and press.

Within the framework of the same theme the Collection "From the History, of the Armenian – Ukrainian, Hungarian and Moldavian Relations. The Collection of Articles and Materials. Compilers: K. Khachatryan, O. Alexanyan. The Editor: K. Khachatryan" is published. The Collection includes the articles that elucidate the history of formation and developing of the Armenian – Ukrainian, Armenian – Hungarian, Armenian – Moldavian relations. The Collection is the result of close cooperation between the Institute of History of the NAS of the RA and the historians from Ukraine, Hungary, Moldova and their joint scientific conferences. The publishing of the collection was also contributed by the cooperation of historians within the framework of the International Association of the Institutes of History of the CIS countries.

Within the framework of the theme "Source Study and Historiography" (the head is the Candidate of Sciences Artashes Shahnazaryan) the work "The Historical Tradition and Political Realism. The Greek Policy Towards the Armenian Question (1876-1996)" is published (the translation from Greek was done by the Academician H.M. Bartikyan). It is shown that the Greek caution in the Armenian Question is the reason of the external factors and the result of ill-information as well.

During the year under review the scientific workers of the Institute finished the proof-reading of the second books of the second and third volumes of the academic four-volume edition of "The History of the Armenian People".

2. The significant investigations, published monographs and collections, scientific articles and publications on three basic themes, financing from the State budget must be mentioned as the considerable result of the works at the Institute in 2012.

Within the framework of the theme "Source Studies and The Historiography" (the head of the theme is the Doctor of History Artashes Shakhnazaryan) the following works were published: "The Academician Hrach Bartikyan's Biobibliography", the work of leading scientific worker of the Institute of History, Doctor Norayr Sarukhanyan "Thoughts and Recollections About Academician Ashot Hovhannisyan".

Within the frames of the theme “The Stages of Development of the Statehood in Armenia (from the ancient times up to 1918)” (the head of the theme is the Corr. Member of NAS of the RA Ashot Melkonyan) the work of the leading scientific worker of the Institute Doctor of Philology Valeri Khachatryan “The Armenian Toponyms in the Cuniform Sources (Topographic and Etimological Analysis)” was published. The Armenian toponyms met in the Summerian, Akkadian, Hittitian, Urartian cuniforms introduced in the work.

In the frames of the same theme, the first part of the work of the scientific worker of the Institute Elizabeth Tajiryan “The Colony of New Jugha in XVII-XVIII cc. in the European Sources” was published. The material concerning the Armenian community of New Jugha that had been found in the remarks, discriptions, letters and reports of the European travelers, merchants, priests and missioners that had visited the East is elucidated in work.

In the frames of the same theme the work of the scientific worker of the Institute, the Candidate of History Anahit Khosroeva “Assyrian Genocide During World War I” was published.

The policy of the consecutive massacres fulfilled by the Turkish authorities against the Assyrians as in 1895-96, so in 1914-1918 is analysed in the work. The work is the serious argument against the Turkish official propaganda, rejecting the massacres of the Christians in the Ottoman Turkey.

The 13-th volume of the collection of the scientific articles “The Questions on History of the Armenian People” is published. On the broad base of the sources, the collection elucidates a number of issues of the Ancient, Medieval, New and Newest periods of the History of the Armenian people. The articles had been reported at the Young Scientists’ 33-rd Session (on October 6-7, 2012) of the Institute of History of NAS of the RA. The Session was dedicated to the 85<sup>th</sup> annyversary of the Academician V. B. Barkhudaryan.

3. The accomplishment of the themes, financing from the State budget, publication of monographs, collections and numerous scientific articles can be mentioned as the considerable result of the works of the Institute in 2012.

The works on the fulfilment of the theme “Misrepresentation of the Question of the Armenian History in the Turkish-Azerbaijani Historiography” (the head of the theme is the Doctor of History E. L. Danielyan) were carried out in three main directions: monographic researches, publication of articles and participation in conferences.

From 12th to 30th of November E.L.Danielyan was on the study tour in London with the aim of investigation of the materials and the foreign literature within the frames of the theme in the British Library. In the monograph, that will be published in 2013, he is criticizing the Turkish and following it Azerbaijanian Historiography, which falsifys History and Historical Geography, as well as the civilizational values of Armenia. Within the frames of this theme E.L.Danielyan had published articles and delivered reports in the conferences.

During 2012 a collection of reports-articles (of the international conference “Armenia’s Contribution to the History of the Silk Road”, which took place on 21-23 November, 2011. The members of the thematic group also participated in the conference) in Armenian, Russian and English, with resumes was prepared for publication in the Institute of History of NAS of the RA.

On the basis of the analysis of the historic and historical-geographical sources, as well as contemporary historiographic literature, E.Danielyan denotes in his published articles (“The Armenian Civilizational Factor in the Information War” (in Russian), “The Armenian Civilizational Values Against the Genocidal Policy of Turkey and the Aggressive Azerbaijan”, “The Falsification of Armenia’s History by the Antiscientific Azerbaijanian-Georgian “Southern-Caucasian” Regionalization and the Turkish “Eastern-Anatolian” Fraud” (in Russian), “The Theses of the History of the Artsakh Diocese of the Armenian Apostolic Church against the Falsifications of the Azerbaijanian “Historiography” (in Armenian)) and delivered reports in the conferences (“The System of the Ancient and Early Medieaval Armenian Toponyms, Characterizing the Cultural Entity of the Armenian Highland Against the Turkish-Azerbaijani Falsifications” (in Armenian), “The Significance of the Capital Ani of the Kingdom of Armenian Bagratids in the History of the Silk Road” (in Armenian)) that the falsification of History and Historical Geography of Armenia by the Turkish and Azerbaijanian historiographers, raised on the state level, pursues the hostile aim of the anti-Armenian poroganda and desinformation.

A.A.Kharatyan pays a special attention to Tansimat and the National Constitution of the western Armenians, as well as their significance in the Armenian community of Smyrna in the published articles (“The Armenian Communities and the Aegean Region from Middle Ages to the Nineteenth Century – Tanzimat – Armenian

Smyrna (Izmir), The Aegean Region Communities”). The author investigated the reformation views of M.Mamuryan as the displaying of opposition to Ottoman reality (“Humanism and social reformation in the views of M.Mamuryan” (in Armenian)). A.Kharatyan prepared for publication critical review of the newspapers “Time” (Constantinople, 1909-1914), «Union» (Smyrna, 1909-1914) and «Eastern Press» (Smyrna, 1900-1909, 1919-1922), which emphasizes the criminal policy of the Young Turks against the western Armenians.

G.S.Stepanyan criticizes the falsifications of the questions connected with the demographic processes in Eastern Transcaucasia by the Azerbaijanian official historiography in his publication (“The Armenian Refugees from Baku in Persia (September 1918 – November 1919)”) and issues in print (“From the History of the Armenians of the City of Ghuba”), as well as in English translation of his monograph «The Armenianhood of Baku Province in XIX Century (a Historical-Demographical Research)».

Z. H. Gevorgian represents the life of the Armenians in Cilician Armenia and the way they took part in the international trade in his publications. He presents the ethnic and social structure many of the issues related to the everyday life of the European merchants, who came and stayed for a long time in the main port of Cilician Armenian State Aias in the XIII-XIV centuries in the article «Histoire de la vie quotidienne des marchands européens d’Arménie cilicienne d’après les actes notariés d’Ayas (seconde moitié du XIII<sup>e</sup> siècle - première moitié du XIV<sup>e</sup> siècle)». The use of the multiple European sources in many languages, where Cilician Armenia is simply called as “Armenia”, excludes any opportunity for solicitations of the Turkish-Azerbaijani historians to any point, relating to this section of the Armenian history.

Z. Gevorgian represented the report «The Merchantry of the Cities of Southern France in Cilician Armenia (XIII-XIV cc.)» in the scientific international conference «L’Europe et le Caucase. Relations interrégionales et la question de l’identité» in the city of Montpellier on September 25-30, 2012. The article describes the various issues concerning the merchants from the cities of the Southern France (particularly from Montpellier, Marseille, Nîmes, Narbonne), who came and stayed for decades in Cilician Armenia. The sources that are stored in the archives of these cities were used and emphasized the role of Cilician Armenia in the Mediterranean trade system.

The information about Cilician Armenia and the Armenians of Cilicia, introduced in the works of early European Renaissance is elucidated in the article «Reports about Cilician Armenia in the literature of the Renaissance (Giovanni Boccaccio “Dekameron”, Jeffrey Chaucer “The Canterbury Tales”)» presented for the publication. Cilician Armenia is named as “Armenia” in the mentioned works. Thanks to the famous representatives of the European Renaissance, many of the notions of the medieval Europeans about Cilician Armenia were revealed.

A.M.Vardanyan investigated the political history (VI-VII cc.) of the Eastern Regions of Armenia (Artsakh, Utik), particularly, the questions, connected with the foreign policy of the Prince Juanshir, as well as the questions, related to the localization of the toponyms of Proper Aluank according to the Antique and early Medieval sources.

In the frames of the theme “The League of Nations and Armenia in 1920-1929” (the head of the theme is the Candidate of History S. R. Avetisyan) the following works were done:

1. The investigation of the Armenian question during the First Assembly has been resumed (the mandate issue, the admission issue and etc.).
2. The works have been carried out on investigation of the rest of the archive documents and other bibliography material.
3. The senior researcher Edita Gzoyan was working in the Archives of the League of Nations during August 22-31, 2012.
4. The works on translations of the archive documents from French and English have been carried out.

The frames of the studied issues include:

- a. The admission of the Republic of Armenia to the League of Nations in the context of the admission of three South Caucasus States.
- b. The issue of Nagorno-Karabakh in the documents of the League of Nations (two articles were prepared on the base of the latters).
- c. The Armenian question during the Second and Third Assemblys of the League of Nation.

#### Publications

1. Karabakh Issue and Azerbaijan in the Documents of the League of Nations (Geneva, Switzerland), VEM Pan-Armenian Journal, 2012, N3 (39), pp. 219 I-XVI (in Armenian).

The article examines the issue of Nagorno-Karabakh in the context of admission of Azerbaijan and Armenia to the League of Nations. It presents the basis for the rejection of Azerbaijan membership, as well as the final resolution of the organization. The originals of the presented documents and the latter's translation are also attached.

2. E. Gzoyan, L. Bandurayan, *Territorial Integrity of the Republic of Azerbaijan and Nagorno-Karabakh (1918-1920)* (in English), in press

The article analysis the process of independence of Azerbaijan and Karabakh based on the principles of International Law –territorial integrity and self-determination. Based on the fact that Azerbaijan declared itself as the successor of the Republic of 1918-1920, the article investigated the status of Karabakh during 1918-1920 and the attitude of international community, particularly the League of Nations. The article concludes that Karabakh was not an integral part of Azerbaijan Democratic Republic, which was also underlined in the rejection of admission of Azerbaijan to the League of Nations and in de-facto recognition of Azerbaijan in January, 1920.

3. Edita Gzoyan, *The Role of Soviet Russia in Admitting the Caucasus States to the League of Nations* (in English), in press

The article examines the admission of Armenia, Azerbaijan and Georgia to the League of Nations. It reveals the basic reason for the rejection of the South Caucasus Republics' membership – the dominant role of Soviet Russia in the region.

Director of the Institute of History,

A. A. Melkonyan

Correspondent Member of NAS RA

Scientific Secretary of the Institute of History,

Candidate of History, associate professor

H. Gh. Muradyan